

E L V E K É S M Ű V E K

SZÁZÖTVEN ÉVVEL EZELEŐTT SZÜLETETT KÖLCSEY

Irta: Koppány István

1790 augusztus 8-án született Szödemeteren, a később Szilágyba olvasztott Középszolnok vármegyében, ősrégi, atyafiai szerint OND vezértől származó családból. Anyai nagyatyja: Bölöni alispán volt.

Már gyermekkorában is túlérzékeny lelkületű volt, aminek kifejléséhez bizonyosan erősen hozzájárultak a korai, majd gyakori sorscsapások. Nagyon hamar árvaságra jutott. Himlő következtében elveszti balszemét, ami — tekintve egyébként is gyenge testalkatát — igen elkéséríthette, már csak gyerekpajtásainak valószínű éretlen csúfolódásai miatt is. Így már ifjú korában zárkozottá, magábavonulóvá lett s szinte száműzte magát elevenebb, esetleg duhajkodó társai közül s egyáltalában minden nagyobb társaság köréből. Így tett Debrecenben is, kollégiumi diákságának idejében. Lelke már ekkor igen élénken rezonált a magyarság sorsával. Érdekes, hogy a magyar nemzet szinte Kölcsey születésének éveiben kezdett eszmélni, magára ébredni és kétségbeesetten menekülni a sír széléről. Debrecenben azonban már csak azért sem érezhette magát jól Kölcsey, mert bizony ezekben az időkben ez a város sem nagyon tartott lépést a nemzeti fejlődéssel. Könyvei, tanulmányai közé menekült hát a komoly diák. Egy kis klasszikus világot épített ki maga körül olyan módon, hogy hamarosan megtanult görögül, — rengeteget olvasott a görög államférfiakról s amíg diáktársai lármásan szórakoztak, játszottak, ő a homokbuckákon Athén városát és annak fellegvárát: az Akropolist rajzolgatta, építgette. Munkája közben pedig magasztaló beszédeket tartott a kiváló görög államférfiakról. Ilyképen folytonosan táplálva lelkét-szellemét, gyenge testével nem törődve, a magyarság minden baját és bánatát át-érezve-átszenvedve: inkább öntudatlanul, mint tudatosan készült közéleti pályájára.

Lelke először az irodalom felé vonja. Korán megismerkedik Kazinczyval és triászával: Szemere Pállal, Vitkovicsal, a szerb származású ügyvéddel és Horváth Istvánnal. Kazinczy első versesközeledését is szívesen veszi, Kölcsey tehát leghívebb tanítványává lesz a mesternek. Az ügyvédi pálya, a debreceni kollégiumi tanári állás nem vonzza Kölcseyt, aki előbb Álmosdra, majd — úgy látszott — véglegesen a szatmárvármegyei Csekére költözik, hogy — kis

birtokához «delke függetlenségét» hozzátéve — pusztán az irodalomnak élhessen. Megnyugodni azonban itt sem tudott, már csak irodalmi barátaitól való távolléte miatt sem. Látva a sok gazt és gyomot a magyar irodalomban, elhatározta, hogy kritikussá lesz. Hát ennek az elhatározásának végrehajtása csak még nagyobb sebet ejtett érzékeny, túlzó pesszimizmusra hajló lelkén, mert nemcsak Csokonayról írt bírálata miatt haragudtak meg rá, — de Berzsenyi Dániel, akiről szintén írt kritikát a Tudományos Gyűjteményben, haláláig sem békült meg vele.

Már-már úgy látszott, hogy Kölcsey a l'art pour l'art egyik kiváló magyar irodalmi mesterévé lesz, amikor érzékeny lelkével hirtelen bele sodródik az akkor ugyancsak zajló politikai életbe. «A tehetetlen kor»-ban, «lábolthatatlan zavarok» közepette a jövő nagy magyar átalakulása, reformjai — hogy úgy mondjuk, — már a levegőben voltak. Oly kevés volt azonban még «a kiművelt emberfő», hogy ezen keveseknek ugyancsak kijutott a harcból, a küzdelmekből. Harc a bécsi kormány ellen, amely az «Ein Oesterreich»-ről lemondani nem akart. Harc a ki nem művelt emberfők ellen, mindekelőtt a fő- és a köznemesség körében, amely még mit sem «érezte» a kor áramlataiból. Ekkor írta elkeseredésében «Zrínyi dalá»-t, mivelhogy az 1825/27-i országgyűlés még nem talált az országban semmi változtatni valót. Végül hosszú és nehéz harc a megvesztegethető bocskoros nemesség ellen, amelynek a politika inkább csak üzlet volt. Kölcsey túlérzékeny lelke dühös tengerként háborgott a nemesi kiváltságok fenntartásának még csak a gondolatán is. Mint Szatmár vármegye al-, majd pedig főjegyzője, később diétai követe, szent lelkesedéssel és akarattal állott a cselekedeteket sürgető reformerek közé. S mikor az 1825/27-i országgyűlés többsége «hej, ráérünk arra még»-gel felelt, ő megírja már említett «Zrínyi dalá»-t, amelyben ugyancsak fejére olvas az előjogokból engedni nem akaró nemesi nemzedéknek. Az 1832-i híres pozsonyi diétán már mint vármegyéjének követe vesz részt. Hamarosan a Széchenyi István szellemi vezérsége alatt álló, a Wesselényi Miklós és az országgyűlési ifjúság által «fütött» liberális ellenzék vezérférfiai közé kerül s Beöthy Ödönnel, Klauzál Gáborral, Bezerédj Istvánnal küzd együtt a korszerű reformokért. A magyar nyelv, az örökváltság, az úriszék reformja, a jobbagyszabadság érdekében elmondott beszédei szinte korszaképítők. Túlérzékenysége, eszményi elgondolásai, de főleg politikai járatlansága, tapasztalatlansága azonban itt is rengeteg sebet és keserűséget szereztek neki. Mestere volt a szónoklatnak, Kossuth is, Deák is az ő tanítványai voltak. Kossuth Országgyűlési Tudósításai főleg a magyar nyelv és az örökváltság ügyében

elmondott beszédeit emelik ki. De mindhiába! Rendkívül hatásos politikai szónoklatai éppen úgy nem jártak pozitív eredményekkel, mint lengyelbarát beszéde, amelyben (Deákkal együtt!) az Osztrolenka után orosz gyarmattá süllyesztett Lengyel Királyság és «testvérnemzet» iránti együttérzést akarta kifejleszteni. A szatmár-vármegyei bocskoros nemesség hirhedt korteskedése ugyanis Szatmárban is a maradi pártot juttatta többséghez, amely azután követi utasításait — igazán nem Széchenyi szellemében — alaposan megváltoztatta. 1835 február kilencedike egyik legmegkapóbb mozaikja Kölcsey életének: követi tisztéről lemondván, ezen a napon utolsó beszéde után berekesztik az ülést — követtársai iratban búcsúznak tőle, — az Országgyűlési Tudósítások gyászkeretben jelennek meg s az országgyűlési ifjúság, melyre Kölcsey oly kiválóan hatott, gyászszalagot tesz kalapjára. S Kölcsey egy újabb súlyos sebbel hagyja ott a csatateret — nem tudván beletnyugodni: miért mindig csak «üllő» a magyarság és miért kell a nemzetnek feláldoznia «néhány százezerje kedvéért a kilencmilliót»?! És Szatmár kálvinista követe, Szekfű Gyula szerint: a katolikus Széchenyi korának «legideálisabb kifejezője» szinte kétségbe esve vonul vissza falusi magányába — azzal a hittel: «Uraim, Isten a bizonyosságom, rosszul őrzitek a hazát!»... «mert minden áldozat kicsiny azokhoz képest, miket a hazának kívánni joga van!»

Hacsak ennyit tett volna is, neve akkor is méltó lett volna a magyar história legszebb lapjaira. A magyar irodalomtörténet annáleseibe való bejutását pedig biztosították volna számára — többek között — műballadáit, görög, német és szerb kitűnő műfordításait, amelyek első e nemben irodalmunkban, — akadémiai emlékbeszédei, kritikái, — első magyar dramaturgiai tanulmánya. Mindezeket csak elsorolva — úgy érezzük — külön és részletesebben kell megemlékeznünk legkiválóbb írott szónoki munkájáról: a Parainesisről és a legelső magyar költeményről: a Himmusz-ról!

Parainesis-intelem, buzdítás Kölcsey Kálmánhoz, öccsének fiához, aki a szabadságharcban esett el Komárom váránál. Kölcsey szentistváni intelmei azonban messze túlnőttek ezen a kereten. Valóságos tízparancsolat ez minden idők magyar ifjúsága számára. A követendő bölcs eszmék és gondolatok rendkívül gazdag tárházai ezek, — mindenekelőtt pedig az Imádd az Istenséget, a Törekedjél ismeretekre, valamint a Szeresd a hazát! kezdetű fejezetek. Bűn Kölcseyvel szemben, bűn Kölcsey munkás életével szemben, de legnagyobb bűn a magyar nemzet jövője ellen, ha ezeket nem tesszük a magyar iskolánkivüli, családi, társadalmi és iskolai nevelés alapeszméivé!...

Himnusz! — a magyar nemzetnek több mint százesztendeje immár — közös imádsága... Itt azután — sehol se inkább és méltóbban — elmondhatjuk a közhelyet: Ha semmi egyebet nem írt volna Kölcsey, csak a Himnuszt, akkor is a legnagyobb magyar írók, a legnagyobb magyarok között volna helye. Nevét, míg magyar él e földgolyón, valóban (az 1823-ban megírt és 1844-ben Erkel Ferenc által megzenésített) Himnusz teszi értékévé, halhatatlanná. Fenségesen gyönyörű összhangba vegyül e költői remekműben a nemzeti és vallásos érzés, a bánat és az öröm, az igaz hazafi fájdalom és hite, — s mindezek oly időszerűen sarkalnak bennünket ma is a széchenyiistváni önismeretre, önmagunkbaszállásra, őszinte, mély christianizmusra, magyarabb magyarságra!... Szinte azt véljük, hogy lélektanilag alig is érthető Kölcseynek ez az alkotása.

A Vanitatum vanitas keserű humorú költője, aki elkeseredésében Zrínyi dala után — halála évében — megírja a kétségbeesés tipikus költeményét: Zrínyi második énekét, — a Himnusszal a magyar jövőbe vetett hitnek és reménynek lett legelső és utólérhetetlen költőjévé. Úgy gondolta, nemzete a «dabolhatatlan zavarok»-ból sohasem fog kilábolni — és mégis: a Vargha Gyulához hasonlóan pesszimista Kölcseynek magyar lelke mélyén ott volt a láng, a szikra, amely utat mutatott és mutat, — a kovász, a csira, amely erjeszt és éltet, fejlődik és nagyvá lesz, ha még oly parányivá zsugorodott is össze! Trianoni megcsönkítottságunkban sokszorosan ünnep számunkra Kölcsey születésnapja, melynek egyszázötvenedik fordulóján bizonyára különös erővel csendül fel a földkerekség minden magyarlakta házikójában és palotájában egyaránt a magyar hit és reménység, a történelmi és isteni küldetés eme szent költeménye, a nemzeti és vallásos érzés költő által így még aligha kifejezett megbonthatatlan egysége. Sohasem volt időszerűbb Kölcseynek és a Himnusznak ünneplése, mint napjainkban — és sohasem volt időszerűbb megtanítani a legparányibb magyart is a Himnusz eszméinek megbecsülésére. De ezen túl: ne legyen, ne lehessen e hazában — a közmegevetés veszedelme nélkül — egyetlen magyar sem, aki ne merevednék vigyázzállásba a Himnusz elmondása, eléneklése alatt, avagy kongeniális zenéjének hallatára, — aki ne emelné meg kalapját a Himnusz eszméinek «megtestesítője»: a magyar lobogó előtt, — s aki ne adná meg a tiszteletet a Himnusz eszméi szent vértanuinak: a hősi halottaknak emlékművei előtt!... Valljuk meg őszintén, hogy mindig, de súlyos időkben, történelmi sorsfordulók idején főként, első kötelességünk — Kölcseyt és a Himnuszt ünneplve — lélekből és érzésből mindenekelőtt, de

külső kifejezésben is meggyőződésesen egylelkű és egyszellemű hazafias magyarság megteremtése!...

1835 február kilencedike után Kölcsey, a «gyermekkedélyű és szentakarátú» politikus és harcos visszavonult megyéjébe. Hivatalnokká lett újra — vármegyei főjegyzői hivatalát megtartva. Szabad idejében pedig falusi magányába vonult és csak nagynéha áldozott az irodalomnak. Leginkább törvényszéki, hazafias és alkalmi beszédekert írt...

1836-ben lerója egy súlyos adósságát. A halott Berzsenyi Dániel fölött ő tartja a Tudományos Akadémián az emlékbeszédet, — így akarván kiengesztelni Széchenyi legkedvesebb költőjének szellemét...

Életének utolsó napjait is áldásos munkában tölti el. Szinte látjuk, amint gyenge teste íróasztala fölé hajol. Nagy munkába merült el. A különféle címeken, de főként a kőszajtó miatt «hütlenségi» perbe jutott ifj. báró Wesselényi Miklósnak, az «árvízi hajós»-nak (akit Deák Ferenc is védett!) védelmét készíti elő. Védőbeszédét befejezni és elmondani azonban már nem tudta. A Himnusszal halhatatlanná lett, magasztosan szentimentális nagy költő, — az új, mindent átfogó nemzetiség romantikus költői triászának (Kisfaludy K., K., Vörösmarty!) kiváló tagja: 1938 augusztus 24-én megtér abba a magyar földre, amely a magyar néppel együtt — erősen szeretnénk hinni — megbűnhötte már a multat s jövődőt!... Születésének százötvenéves fordulójáról méltóan csak akkor emlékezünk meg, ha Kölcsey életének, munkájának és törekvéseinek tanulságait átmentjük a magyar jövő számára...

Kodolányi János: Sülyedő világ.
(*Athenaeum* kiadása, 1940.)

Az emberélet útjának felén Kodolányi János is visszatekint az elmúlt ifjúság rejtelmes erejére. Felidézi mégégyeszer az elsüllyedt, ködbe és az évek indái közé tűnt életét. Ez az önéletrajz — mely az első homályos emléktől az első tudatos, sorsot és életet vállaló elhatározásig írja meg egy huszadik századi magyar író életét — alkalom arra is, hogy röviden végigfussunk ama írói pályán, melyen Kodolányi János az önéletrajzot záró évtől a máig haladt. Változatos, ellentmondásokkal teli, de mindig felelős pálya. A vérbeli

realista és a vérbeli társadalomkritikus ő, aki legkevésbé volt gyengéd, a legkevésbé volt elnéző korunk magyar írói között. Semmi érzéke az idillhez, sötéten, úgyszólván végzetesen lát. Mestere Móricz Zsigmond, — de mennyire kegyetlenebb, kíméletlenebb nála! Nem ért a szelídséghez, a gyengéd színekhez, Tolnai Lajos óta talán senkiben sem volt ilyen elhatározott, konok és nagyszabású a magyar élet sötétenlátása. Fussunk csak végig emlékezetünkben korai művein, amiket legutóbb Ormánság címen foglalt egy kötetbe, gondolkunk a tragikusan reménytelen életlátásnak olyan — meglehetősen

kevésé ismert — írói remekére, mint a kényelmetlen, füledt Futótűz, és idézzük emlékezetünkbe a Vas fiának, a Boldog Margitnak, a Juliánusz barátának egyetlen gránittömbből faragott monumentumait, — nem, ez az író nem ért az elkendőzéshez, könyveiből sűrűn árad a vér, a füst, a láng. Az élet — a magyar élet természetesen, mert végzetesen csak magyarnak tudja látni az életet — sötét, rejtelmes mágia Kodolányi könyveiben, megközelíthetetlen, megfejthetetlen fekete művészet, mely akár a csuklóból patakzó vér ömlik a pusztulásba.

Ha van újabb magyar írónak saját, határozott karaktere, akkor Kodolányinak legjellegzetesebben. Mindez, ami megragadó, féktelen erővel tört elő olvasmány-emlékeinkből, sajátos, egyedülálló vonása Kodolányinak, a magában szinte tártalan vonása egész irodalmunknak. Akitől tanult, Móricz Zsigmond, feloldja a feszültséget és nem is olyan ritkán valami zord idillbe, — aki tanult tőle, Németh László, az élet megmutatásának irodalmi távlatokon kívüli tanulságait csapolja le zordon tárgyaiból. Kodolányi János egészében, végzetesen tragikusnak mutatja be a magyar élet minden széletét, és szemléletének megjelöltsége fölött ugyanazok a keleti pusztákból előtörő mitikus lovasok száguldanak, mint Juliánusz barátjának messze keletről hazafelé tartó útja fölött. Ez a saját Kodolányi-jelleg itatja át hatalmas önéletrajzát is. Egy kegyetlenül való magyar lényeglátás számol itt be arról, hogyan lett Kodolányi János az, akinek műveiből ismerjük. Az önéletírás speciálisan magyar műfaj, talán egy irodalom se adott hozzá olyan jellegzetes, műfaj-meghatározó vonásokat, mint a miénk, a XVII. századi erdélyiektől Justh Zsigmondig, Kuncz Aladárig. Kodolányi János művészete is ebben az önélet-

rajzban a leggazdagabb. Könyve vallomás és elbeszélés, mindkettőnek elsőrangú. A gyerekkor eszmélésének leírása rendkívül költői erejű, finomsága, bensősége egészen szokatlan Kodolányi munkásságában, éppígy meglep a kamaszéveknek bemutatása, az első szerelmek, a test és lélek gyötrődéseinek fametszettechnikával ábrázolt rajza. Az önéletrajznak erős elbeszélő sodra van, Kodolányi egyformán adagolja a vallomást és regényesíti el élményeit a könyvben — ritka önéletrajznál van ez így —, nem az életét és fejlődésének reflexióit közlő író tetszeleg, hanem egy regényhős vergődő át csöppet sem mindennapi életét az eszméléstől a férfikor eszményeinek vállalásáig. Néha-néha, egy-egy tájképben, az anya elmosódott arcképében pillanatokra felrémlik valami az idillből és akvarellszínekkel mossa össze a kegyetlen önvallomás éleit. Ez a pillanatnyi békesség — mely olyan kibékítő akkorddal zárja a könyvet — új Kodolányit ígér: az író, aki megértőbb a végzet munkájával és áldozatával, az emberrel szemben. «Az ember úgy érzi, most a leggazdagabb» — írja egyhelyütt. Könyvének legnagyobb értéke, hogy a szemlélődő, elpihenő férfikornak ezt a gazdagságát éreztetni tudja.

Thurzó Gábor

Molnár Kata : A földalatti folyó. (Franklinkiadás.)

«Mintha egy hosszúra széthúzott fekete harmonika futna a saját kiszaladt lélekzete után, úgy nyargal, zötyögő, fogyó szusszal a vonat. Ugrál, kanyarog, füttyül... tekerőzik végleg kinyúlva, egyre hiába valóban a reménytelenségben, hogy a vége utólérheti az elejét... Zaklatol, erőlködik, mozog minden: valamit akar, ami nem tud megtörténni. Rázza az embereket, akik együtt mozognak vele és mennek valami

felé; pedig egyhelyben ülnek...» Ezzel kezdődik a regény, amelyben régi ismerősünk, Éderschmidt Nella, vonatra ül, az anyósával, hogy megérkezzék valahová s ezek a szavak körülbelül meghatározzák magát a regényt is, amelyben az utazáson s egy véletlenül akadt férfiismerőssel folytatott beszélgetésen kívül semmi se történik, legalább is földfeletti dimenzióban semmi; de folyik másfelé, egy másik utazás is, végtelen, fojtott feszültséggel, mélyen befelé, centrális irányba, az önmagával való találkozás örök kínzó kényszerétől hajszoltan, s az valóban csupa rázkódás és erőlködés olyasféle lehetlenségért, hogy a vége utólérje az elejét. Általában a lelki kényszerek regénye ez s egyetlen műfaji jelzővel meghatározni igen nehéz volna, épúgy, mint ahogy nem lehet «cselekménye» alapján megmondani, hogy miről szól.

Könyv, amelyről már a negyvenedik oldal után megírhatnók a bírálókat. Az első oldalakon már a meredeken jár, mindent kibont s aztán egyhelyben marad, nem jut előbbre egy tapodtat sem. De ez az egyhelyben állás végtelen, csillapíthatatlan izgalom, mániásan megszállott jövésmenés a lényeg körül, amely után lázas kézzel kapkod, fogja és nem ereszti egy percig sem, mert csak az érdekli; a mélység lakója ő, aki a felszínen fulladozik és dadog, biztos hangot csak ott talál, azokon a sötét és megfoghatatlan tájakon, ahol más a szavát veszti. És a szó! Ez a mű tulajdonképpen szavakból áll, nem abban az értelemben, ahogyan szavakból épül minden beszéd, hanem a szavak itt külön, önmagukért formálódnak s zárják, vagy kergetik a belső értelmet. A szó Molnár Katánál már majdnem cselekedet. Rettenetes sok névvel közelít mindenhez, ám igaz, hogy a sok közt végül feltétlenül megtalálja az egyetlenül helyeset. És mennyire személyében érintett,

érdekelt fél mindig! Minden belső ügy neki élmény, forró és szenvedéllyel telített, a legjelentéktelenebb tárgy is, amelyről ír, azért hat olyan eleven erővel s magával ragadóan az olvasóra. Mert ez a hatása kétségtelen. Ebben a «cselekménytelen» regényben olyan izgalom feszül, amely túltesz a legideglázítóbb kalandon, pedig az író mintha nem is sokat törődne az olvasóval, a közlés kényszerétől hajtva sokszor azzal se gondol, hogy értik-e, vagy sem? Szuverén írói módor ez, tele parancsoló szuggesztivitással, forró, vitakozó hangja kényszerít, hogy ráfigyeljünk; ezer feltámadó ellentmondást ezerféle rejtett, csodálatosan finom és szinte kivédhetetlen módon hárit el és győz le. Ez az ereje s értéke, mely különleges helyet biztosít neki irodalmunkban. Ebben a stílus-szedületben a gondolatoknak valóságos atom-bombázása folyik, rejtelmes sugárzásban árad szerte a szilárdnak hitt anyag s valami belső egyensúlytörvény fogja össze mégis. Egy helyben járunk, igen; különös módon szűkre kényszerített körben, amelyet egy túlságosan centripetális egyéniség éppen a maga erős vonzásával húz minél testhezállóbbra, amely azonban belülről, önmagából kivetítve, néhol megdőbbentő távlatokba verődik.

A regény belső anyagáról lehetne vitatkozni, ám ennek kritikában nincs helye. Egy rendkívüli írótehetség árasztja itt fényeit, különös, önmagából szívódó világító készséggel, kiapadhatatlan forrásként éppen ennek a csak egyedül őt magát besugárzó fénynek. Vivódó önismétlései itt-ott fárasztóak; ha ez az egész lávaszerű anyag majd megtisztul, akkor fog egészen nemeset alkotni; mert minden művészetben a legnemesebb és legkomplicáltabb mégis az, ami egyszerű.

Nagy Berta

Dallos Sándor: Mezei mirákulum.
(Révai-kiadás. 1940.)

Napjainkban különösen divat a falusi életből és a parasztkörnyezetből merített elbeszélés. Dallos Sándor e divatot megelőzve és tőle függetlenül találta meg ezt a tárgykört, s mentes a későbbi felfedezőök politikai érdeklődésétől. Parasztnapjainak legnagyobb problémája nem az «urak» és a «szociális helyzet», hanem a föld, a természet. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem látja meg nyomorukat, de akkor sem problémát lát, hanem a szegény embert.

Nemcsak eszközei tiszta irodalmiak, művésziek, hanem szemléletmódja is.

Amikor feltűnt, Knüt Hamsunt emlegették. Van is rokonság köztük. Mindketten eltávolodtak lélekben a mai elvárosiasodott civilizációtól, mindketten a nagy természet egyik részének érzik az embert. Mostani kötetének néhány novellájában (Tavas, A jegenyék) talán a most magyarra fordított hasonló irányú külföldi írók (Giono, Linnankoski) hatására ez a felfogás valamilyen pantheisztikus, erotikus szemléletmódba fordul, amely az ösztönök és természeti erők megszemélyesítésével teremt mithológiát. Ez a kísérlete — noha gyakran tagadhatatlanul friss — erőltetett, és valószínűleg fel fog oldódni Dallos Sándor alapjában más színű egyéniségében.

Amikor igazán önmagát adja, remekművet alkot. Van a kötetben egy novella, «A rozstábla szélén», amely irodalmunk legjobb prózai alkotásaira emlékeztet. Harminckét katona, parasztleány halál utáni sorsát meséli el. A halál nem borzalom, vagy rettenetes esemény, hanem természeti folyamat, amely titokzatos és csodás ugyan, de magától értetődő. Finom művészetel rajzolja az átmenetet, amíg

észreveszik a katonák, hogy halottak.

Legszébb népmeséinkre emlékeztet a mennyországba való felvonulás. A Halál alakja mélyen emberi és magyar. Költőien emberi és erőltettség nélkül megható a holtak ragaszkodása az életben maradt hozzátartozókhöz. A téma felfogásának művészsége mellett az előadás módja is szinte tökéletes. Van benne valami Mikszáth öntudatosan kényelmeskedő lassúságából, de egyesíti a népmesék hamvas naivításával, tempós, de a lényegyet megfogó előadómódozával, a legendák kedves miszticizmusával, amely viszont a paraszti élet józan realizmusával olvad össze. Mindezt áttüzesíti az író halk, finoman kifejezett lírája: mindvégig érezzük, hogy szereti alakjait, de nem valamilyen szentimentális elomlással, hanem komoly, tartózkodó, férfias vonzalommal, amely az olvasónak is szívébe lopja alakjait.

A kötet többi novellája, ha nem is ilyen kivételesen szerencsés összhanga a többi forrásból fakadt színeknek, magas színvonalat képvisel. Különösen szép a líraibb «Nyirek», és a realizmusában is mély «Jégvágók». A többiben is van egy-egy lap, egy részlet, ami Dallos Sándor legjobb formájára emlékeztet, de nem tud érvényesülni, elkenődik az aprólékoskodás az író szétszóródó figyelme közepette. Olvasás közben többször eszembe jutottak Kosztolányi szellemes sorai a törlés művészetéről. A gyémánt sem ragyog a lim-lom között.

Le kellett ezt írnom, mert talán használlok vele, de az olvasónak legjobb, ha elfelejti. Adja át magát a novellák csendes hullámzásának, amely a napsütötte búzatáblák komoly ringására emlékeztet. Legfeljebb ellankad néha olvasás közben a figyelme, de műélvezetét nem

zavarja disszonáns hang. Ami fölösleges Dallosban, nem bántó, hanem fáradt. Izlése akkor is éber, amikor tehetsége szundit.

Fábián István

Kállay Miklós: A murányi amazon. (Regény. Révai-kiadás.)

Kállay Miklós, ki mint műfordító, esztétikus és kritikus igen becsült nevet vivott ki magának, tíz év óta történeti dráma- és regényirodalmunkat is értékes alkotásokkal gazdagítja. Színdarabjait igazi költőiség teszi az átlagtörténeti daraboknál különbékké, regényeit pedig a gondos kortanulmány, az emelkedett világnézet, s a lélekrajzi elmélyítéssel párosult színes romantika emeli a mai történeti regényipar tucattermékei fölé. Mindegyik egy magas kultúrájú és költői lélek alkotása. Ez a legújabb, negyedik regénye is ezek közé tartozik.

Ezúttal Széchy Máriát választotta regénye hősésül, s életének sokszor feldolgozott történetét új és eredeti módon írta meg. A szép, nagyesszű, energikus és érdekes asszony az 1644-i murányi kaland óta valósággal európai hírnévre emelkedett, s a költők képzeletét szinte állandóan izgalomban tartotta.

Gyöngyösi István *Márssal társalkodó murányi Vénusá*-ban (1664) örökítette meg először alakját s tette hihetetlenül népszerűvé. Utána Verseyhy Ferenc írt róla vítezi játékot, melyet az első magyar színtársulat 1794-ben adott elő, majd Vitkovics Mihály, de ezek elvesztek. Br. Mednyánszky Alajos egy *Brautwerbung* című romantiko-novellisztikus történeti rajzban dolgozta föl a murányi esetet (1817), melyet több költőnk használt azután forrásul. Kisfaludy Károly 1820-ban újra színpadra vitte, 1847-ben pedig a Kisfaludy-Társaság hirdetett jutalmat egy róla irandó költői beszélyre.

A jutalmat a fiatal Szász Károly nyerte el, de költeményét sohasem adta ki. A pályázatnak mégis megvolt az eredménye, mert ez indította Tompát, Petőfit és Arany Jánost Széchy Máriáról szóló költői elbeszéléseik megírására. Utóbb Jókai írt róla vigjátékot (*A murányi hölgy*), majd Szigeti József dalos színművet, Dóczi Lajos színművet és Temérdek (Jeszenszky Danó) költői beszélyt. Egy-két novellában és regényben is szerepeltették mel-lélaklakként.

Mint látjuk, az eddigi költők vagy verses elbeszélést, vagy színdarabot írtak róla, s csak híres murányi kalandját örökítették meg. Kállay Miklós az első, aki regényben dolgozta föl életének egész történetét.

Br. Kemény Zsigmond *Két boldog c. novellájában* (1852) ezt mondja róla: «az ország legszebb könnyelműje, a könnyelműek legbájosabbja, a bájos nők leghősibbje, a hőserelmű amazonok legolvasdonyabb, legesendőbb Éva-leánya, ki a költők dalaiban örökké élni fog, míg a nálánál erényesebbek neve hamar kivénül emlékezetünk-ből». Kemény, mint ebből a kis jellemzésből látjuk, az erdélyi emlékirók (főleg Kemény János) pletykái alapján ítelt, s nem tartotta Széchy Máriát nagyon erényes asszonynak. Legtöbb mai történeti regényírónk is kapva-kapott volna ezeken, s ugyancsak vastagon kiszínezte volna pl. a híres asszonynak Zólyomi Dáviddal való «viszonyát», mely a hiteles történeti adatok tanúsága szerint rágalomnak bizonyult.

Kállay finom erkölcsi érzékének bizonyossága, hogy nem engedett a szencációhajhász csábításának, hanem hősét a történelem adatai, s a belőlük vont lélekrajzi következtetések alapján kifogástalan erkölcsű asszonynak rajzolta. Éppen így felmenti az «arulás» vádjá alól.

A regény gr. Széchy Mária élet-

történetének elbeszélését leánykorával kezd, mikor még boldogan és gondtalanul élt Murányban. A rokkát nem szerette forgatni, hanem annál többet lovagolt, vadászott és vívott, ami kalandos természetű, nyugtalan apjának tett szett ugyan, de józan, okos anyjának annál kevésbé. Atyja halála után gondok szakadnak rájuk. A ronkok kapzsiságától csak Pázmány Péter és a király pártfogása védi meg őket. Mária férjhez megy a derék, művelt, világlátott Bethlen Istvánhoz, noha titokban a daliás Zólyomi Dávid az ideálja. Azért boldogan él férjével, s vig napokat tölt Bethlen Gábor udvarában, majd I. Rákóczi Györgyében, hol a rideg fejedelemszony nem szereti a hódító szépségű amazont. Majd csapások zúdulnak rá: kis gyermekei elhalnak, jó férjét is eltemeti. Elhagyottságában, s ellenséges rokonainak erőszakosságai és rágalmi ellen újra a házasság révébe menekül, de pipogya férjét, Kún Istvánt, csakhamar otthagyja. Murányba vonul, de kedves vára csak anyja halála után lesz az övé. Sógora Rákóczinak kezére akarja játszani a várat, hogy a fejedelem majd neki adományozza. Megszállja katonáival Murányt, Mária fogoly saját várában. Ekkor juttatja be Wesselényi Ferenc ostromló seregét a várba rendkívüli energiával és vakmerőséggel. A murányi kaland boldog házassággal végződik.

A regény így halad végig Mária életén. Wesselényi nádor lesz, s ő az ország első asszonya, de a Wesselényi-összeesküvés bukása férje halála után őt is elbuktatja. Sokáig a császár foglya, elveszti óriási birtokait, s az egykori ragyogó szépség és dúsgazdag grófnő elöregedve, elbetegesedve, majdnem koldus-szegényen hal meg Kőszegen, távol kedves Murányától.

Ez a száraz vázlat csak sejteti a regény meséjének gazdagságát és

érdekességét. Kállay vérbeli neoromantikus, aki nem nézi le a «mesét», hanem az eseményeket mindvégig érdekesen, helyenként érdekfeszítően, drámai feszültséggel telt jelenetekben pergeti le előttünk, úgyhogy regénye állandóan leköti figyelmünket, s egy percre sem válik unalmassá.

Mondanunk sem kell, hogy ezzel nem elégszik meg, hanem meséjét finom lélekrajzokkal mélyíti el, s a jól jellemzett alakoknak egész sorával teszi emberileg is érdekessé. Széchy György és felesége, Zólyomi Dávid, az érdekes kalandor-lovag, Wesselényi Ferenc, Rákóczi György és felesége, a sötétlelkű Nádasdy, Batori Zsófia, Lippay György, a hatalmas esztergomi érsek — hogy csak néhányat említsünk — mind szereplői a regénynek. Valóságos történeti képcsarnok. A nem-történeti alakok közül legsikerültebb Csikós Máté, Mária hú cselédje, ez az agyafúrt, körmönfont-beszédű, jóízű palóc, ki pompás humorával és zamatosan kacskaringós mondataival jótékonyan enyhíti a mesének sokszor komor hangulatát.

A regény korrajza is gondos. Az író vissza tud vinni bennünket a tizenhetedik századba, a két malomkő között őrlődő magyarság viszontagságos életének kellő közepébe.

Látjuk a vallási harcok felfellobbanó tüzeit, az országos politikai bonyodalmakat s a kicsinyes intrikákat, pörösködések, a főrangúak külsőleg fényes, de anyagi és országos gondokkal telt életét, a nép nyomorát és háborús szenvedéseit.

Külön ki kell emelnünk szép nyelvét, mely ment minden szárazságtól és köznapias lomposágtól, tiszta magyar, költői képekkel és jelzőkkel gazdagon színezett és zamatosan ódonszerű minden túlzó archaizálás nélkül.

Szinnyei Ferenc

Németh László: Szekfű Gyula.
(*Bolyai Akadémia kiadása.*)

Németh László ellen a fél ország összeesküdött, és néhány embernek nincs más gondja, mint sötét terveket szőni elveszejtésére. Az «egyik kis magántanár» engedelmességet a cselszövőknek, megtámadta egyik halhatatlan alkotását, a «Kisebbségben» c. magvas értekezést, és merészségéért nagyszerű bért kapott: a rádióban sorozatosan adhatta elő, Baumgarten-díjjal jutalmazták. Ilyen borralalókkal kell csalogatni az embereket, hogy megmerjék támadni ezt az ártatlanul üldözött nagy tehetséget. Németh László elmeséli, hogyan édesgették az ellenfél táborába, a Magyar Szemléhez, de szerénysége megtiltotta, hogy Bethlen Istvánokkal, Ravasz Lászlókkal, Horváth Jánosokkal, Babits Mihályokkal dolgozzék együtt.

Németh László üldözésében adig mennek, hogy vissza mernek felelni, amikor megtámad valakit. De ezt mind csak azért teszik, mert egy nagy, titokzatos és alattomos érdekszövetség hálózza be az országot, amely megvesztegeti a gyengébb jellemeket, hogy gáncsolják el ezt a rendkívüli tehetséget. Mert az biztos, hogy neki mindig igaza van. Csak a vak nem látja, hogy milyen ostoba volt a magyar külpolitika, amikor nem barátkozott össze a nemes csehekkel, mint azok a magyar írók, akik a cseh követségen teázgattak, meg a finomlelkű románokkal, akik csak azért nem kényeztethették el alaposabban az ott élő magyarokat, mert a magyar főúri elfogultság éket vert közéjük és a jóságos román politikusok közé. De csak irigységből hibázták el a dolgot. Nem akartak igazat adni Németh Lászlónak, inkább romlásba vitték az országot azzal, hogy makacsul építették a «trianoni fal-at» köztünk és a többi kelet-

európai nép közt. Annyi más baj is van! Például Szekfű minden mondatának leírása előtt azon gondolkodik, hogy használ-e a Habsburgoknak. Semmi mással nem törődik. A Habsburgok miatt ír olyan ostobaságokat is, hogy például a mocsarak a törökök hanyagsága miatt keletkeztek. Nem szégyenli, hogy ki-nevetik majd a geográfusok, amikor mindenki tudja, hogy mocsarakat csak a kiöntött vizek okozhatják. Hiszen azért is szokták minden tavasszal visszavezetni az áradásokat a folyómedrekbe. Ha az ember ezt elmulasztaná néhány tavasszal, kész lenne a mocsár. Akkor mégis van szerepe az embernek a mocsár keletkezésében, vagy kiszáritásában? Dehogyan van, csak ez a nézet már erősen elterjedt, mert ez a Habsburg-párti sötét szövetség már az elemi iskolai beszéd- és értelemgyakorlatokat is irányítja.

Igen hatalmas ez a titokzatos maffia. Nem mondja ki nyíltan Németh László, de gyanítani lehet, hogy már Szent István is Habsburg-párti volt. Olyan tervszerűen dolgoznak ezen egyének, hogy már kilencszáz évvel ezelőtt számítottak arra, hogy Németh László ellen érveket szolgáltatassanak. Szent István csak ezért uralkodott. Az is ilyen habsburgozás, hogy Széchenyi a legnagyobb magyar. Majd megmutatja Németh László, hogy ki a legnagyobb magyar, csak érjen rá egy fél évig. Mert ő félév alatt elintézi, amiért Széchenyi egy életen keresztül küszködött: olyan bámulatosan nagy a tehetsége.

Ezek a Habsburg-pártiak igen ravaszok és alattomosak. Például ez a Szekfű Gyula el akarja terelni a gyanút magáról. Látszólag pártolja a falukatatókat, meg más ilyesmit cselekszik, de az olyan élesszemű látnokokat, mint Németh László nem lehet becsapni. Most is csak azért lettek egyszerre olyan nagy hazafiak, mert az Anschluss

óta aligha lehet visszahozni a Habsburgokat.

Milyen tehetséges ez a Németh László! Hogyan odamondogat Szekfűnek! Például azt mondja rá, hogy amóba! Igen jó ez az amóba! Nemcsak azért, mert látszik milyen nagy természettudományos műveltsége van a kiváló szerzőnek, hanem azért is, mert eddig inkább csak az emlős állatokat, azok köztül is leginkább csak a háziállatokat emlegették, amikor haragudtak a neveletlen gyermekek. A szellemes felnőtt írő azonban az állatvilág legalacsonyabb rangú tagját, az egysejtű amóbát vágja oda az alattomos Szekfűnek. Ezt licitálják túl a Habsburg-pártiak, ha tudják! Azt már nem vitathatják el közismert ügyvédkedő körmönfonságukkal sem, hogy Németh László ezzel rekordot ért el a magyar irodalomban, sőt valószínűleg a világirodalomban is.

Ez az alattomos összeesküvés már annyira kifogyott az érvekből, hogy idegbetegnek is mondták Németh Lászlót. Ezt csak az irigység, a tehetetlenül düh mondatja velük, vagy pedig az, hogy Németh László támadásával akarnak karriert csinálni. Minden tiszta ítéletű ember belátja, itt jogtalanul és igazságtalanul üldözik igen sokan ezt a rendkívüli nagy zsenit. Nem akarják belátni, hogy nemcsak élő íróink közül a legnagyobb, hanem az is egyenesen sértés, ha akárkit a régiiek közül túlságosan dicsérnek, mert csak elpazarolják azokat a jelzőket, amelyek igazán csak egyetlen magyar írót diszíthetnek: Németh Lászlót! *Fábián István*

Bánffy Miklós trilógiájának befejező kötete. (*Darabokra szaggatatos Révai, 1940.*)

Bánffy Miklós nagyszabású regényének harmadik része és ötödik kötete lezárja a 900-as évek Magyarországnak történelmi raj-

zát és befejezi azt a fájdalmas-regényes szerelmet, mely a regény hőseit, Abády Bálintot, Adriennehez fűzi. Három hatalmas akkord ez a regény, három történelmi és szerelmi akkord. Magyarország századfordulójának egén megjelenik a bibliai fali írás három szava. «Meggzámállattattál», — ezt mondja az első szó: a regény aprólékos gonddal, rengeteg jóízű anekdotikus kedvességet sorakoztatva egymáshoz, bemutatja azt a történelmi Magyarországot, mely nem ismeri fel hivatását, mely értetlenül áll szemben az idők fenyegetésével és kápráztató, millenniumi görög-tűzű haláltáncban tart a pusztulás felé. «És hijjával találtattál», — az utolsó kísérlet, hogy a magyar társadalom kötelességeire ébredjen, észrevegye, hogy a pusztulás felé halad és harcbavetve legjobb erőit, úr legyen a portáján. És most: «Darabokra szaggattatol», — a fali írás harmadik szava is visszhangtalanul hangzik el a századforduló évtizedének Magyarországa, e dús királyi asztal mulatozása fölött; a vezető történelmi rétegből kiemelkedik még Tisza István, de munkája már reménytelen, Magyarország széthull és amikor a háború első puska lövése eldördül, a történelmi Magyarország is sirbahull. A kör teljes, Bánffy Miklós befejezte «Erdélyi történetét».

Megrázó, furcsa és minden sorában hiteles könyv. Nem tekinthetjük se történelemnek, se memoárnak, se regénynek. Ez a három műfaj keveredik benne, rendkívül szerencsés adagolásban. A három történelmi akkord a higgadt történetírás pártatlanságával, adatszerűségével hullámszik végig a köteteken. A memoár: Bánffy Miklós politikusi tapasztalatainak intim vallomásai átszövik a történelmi bemutatás adatait. A regény: három mélyzengésű akkordban lüktet át a regényen a regényhős és

Adrienne szerelme. És körülöttük: történelmi és memoárszereplők, izes regényalakok, — a hatalmas, ötkötetes regény egészében: a valóság és a fikció páratlan leleményességű ötvöze. Ez a regény nemcsak önvalomás. Az önvalomás legfeljebb sajátos ízét adja meg. Ebben a vonásában a régi erdélyi memoáirodalom hagyományai elevenednek meg, virágoznak, ama hagyományok, melyeknek szolgálatában Bánffy Miklós kommunébeli emlékezéseinek kötete oly sikeres írásmű volt. A regény legfontosabb és nálunk páratlan újdonsága az, ahogyan az író — avatott író és végzetes történelmi események tanúja — a regényszerűség körébe emeli a valóság eseményeit, ahogy az elbeszélés izzásával, a szatira élességével, az anekdóta izességével mintegy irodalmiasítja a meomárvalóságot. Bánffy Miklós kitűnő érzékkel valósítja meg azt az irodalmi elvet, hogy a valóság, az élmény csak kiindulás lehet egy igazi irodalmi műben, — ha regényt olvasunk, nem az írónak, a magánembernek élménye érdekel, hanem az íróé, aki regényes szövedéket szó életéből. A valóság csak vázlat, az igazi regényíró mesterségbeli műgonddal, leleményességgel tölti ki, egészíti ki a vonalakat, — a valóságot az író teszi regényszerű valósággá.

Bánffy Miklós nehéz munkát vállalt és oldott meg, amikor regényciklusát így írta meg: történelemnek és memoárnak, mely azonban vérbő regényszerűségével ragad meg. A regényszerűség legfontosabb eleme a főhősnek, Abády Bálintnak, egy férjes asszony, Adrienne iránt érzett szerelme. Ez a szerelem — minden forrósága, szenvedélyessége, veszélyessége mellett — nem eseményes, belső intenzitása van inkább. Az első részben: a ráébredés erre a szerelemre, a másodikban a menekülés tőle, a mostani harmadikban a

végzet erejével való újra találkozás és a háború első pillanatában végzetes, örökre való elszakadás. Abády Bálint memoáralakja, — egy rejtett én-regény memoáírója — ebben a szerelemben izzik át regényhőssé, és ez a szerelem teszi elsősorban, hogy a történelmi szereplők regényes intimitást nyernek az író ábrázolásában, a magyar és erdélyi történelmi osztály arcképsorozata egy nagy szerelmi magánügybe keveredve érdekes és jellemző epizódok fényében megvilágosodva nyeri el döbbenetes szerepet a széthulló Magyarország történetében. Abády Bálint nemesen férfias alakja a regény összetartó gerince. Benne Bánffy a regényhősön túlrá mutat: megmutatja azt a cselekvő magyar mágnást, aki kultúrájával, tapintatával, szociális érzékével, az erdélyi román kisebbséggel való együttműködésben felismeri nemcsak a történelmi arisztokrácia, hanem az egész háború előtti magyarság feladatát. Hiábavaló küzdelme, letargiája férfias mélabús kicsengést ad regénybefogott életének, az egész ötkötetes «Erdélyi történet»-nek.

Megragadó, minden apróságával élményünkké, intim társunkká váló könyv Bánffy Miklós trilógiája és annak utolsó kötete. Most, hogy az író nagy művét befejezte és az olvasó életéből eltávoznak a regény hősei és történelmi intelmei, nehéz megválnunk tőle. Újabb regényirodalmunk egyik legnemesebb, legértékesebb, legizgatóbb élménye ez a hatalmas irodalmi vállalkozás.

T. G.

Tersánszky J. Jenő: Az én fiam! (Athenaeum kiadása.)

A neves író izes regényben a diákkor édes emlékeit idézi vissza az olvasó lelkében. A rossz diák ugyancsak rossz diák barátját sodorja a házitanító diszes pozíciójába, hogy ebből a legmulatságosabb

jelenetek adódjanak. Nem mulatságos-e az, hogy az új házitanító félelmében csakugyan megtanulja barátjával együtt a leckét s egy főigazgatói látogatás alkalmával remekel és osztálykönyvi dicséretet kap?

A levegőben, amely a regény alakjait körülveszi, cigaretta füst terjeng, a jóelőcú szájából borszag árad, a színhely a Kopinich-vendéglő s az utolsó akkord egy vándorszínész társulat tarka csoportja... Disszonáns, szinte a tétel közepén megtörő dallam, ez Terstyánszky regényvége. Az ember nem is érti, hogy egy valamelyest kiegyensúlyozott író, hogyan tehet ilyent. Az a fíntor, amely Márai majdnem valamennyi regényének végén megjelenik, mint eső után a fekete színek skálájából összerakott szivárvány, megtalálható más írónk karakterében is. Pedig Terstyánszky emberábrázoló készsége remek s ha epikája nem is zavartalan folyású, azért könnyű és világosan érthető. Ha kesernyés humora kissé feltisztulna, szinte egyedülállóan uralná e szerzőben szegény műfaj területét.

Az irodalom történetírójának feladata megállapítani, hogy miért nem népszerű eléggé Terstyánszky J. Jenő? Mi az, ami a közönség és az író közé tolauskzik, hogyan van az, hogy ebben a sötét felhőkkel beborított világban nem kapkodják szét a könyveit a könnyes mosolyra vágyó olvasók? Az író mosolyában egy önérzetében és becsületében erősen megbántott ember széles skálájú sirása bujkál. Az olvasó menekül a felelőség elől, a holt betűn keresztül nem tudja részvétét eljuttatni a megbántott írónak, inkább elfordítja fejét és bezárja szívét.

Tamási Ábelje után kétségtelenül Kakuk Marci alakja az, amely a magyar jellemvonásokat maradéktalanul egyesítette magában. Az én fiam Csánkyja nem eléggé

karakter ahhoz, hogy az olvasó napok múltán is megőrizze emlékezetében és kegyes szeretetében. De végeredményben pompás regényt kapott, amely bölcs és mosolykeltő, groteszk és emberséges.

Marék Antal

Új olasz folyóirat: «L'Europa Sud-Orientale».

A legújabb, gazdag tartalmú és gondos kiállítású olasz folyóiratnak elnevezésén kívül a címdoldalán levő, Délkelet-Európát ábrázoló térkép is elárulja, amit különben programjában is megjelöl: a *L'Europa Sud-Orientale* az «egyedüli folyóirat, amelynek célja, hogy Olaszország és Délkelet-Európa országai között fennálló gazdasági, idegenforgalmi és kulturális kapcsolatokat fejlessze». A régi római birodalom természetes terjeszkedési vonala volt a Balkán és Délkelet-Európa, s az új fascista impérium se hanyagolhatja el, mai viszonyokhoz mérve terveit, e szempontokat. E terület kulturális, gazdaságilag is a latin Róma hatáskörébe tartozik, s az új latin birodalmi gondolat öntudatára és hivatására való ébredésnek jele ez a többnyelvű folyóirat. A nekünk megküldött első számban a «L'Europa Sud-Orientale» alapítói: Giuseppe *Cossutta* és Umberto *Urbani* üdvözllet küldenek «a folyton szaporodó olaszbarátok seregének», majd így folytatják: «Reméljük, hogy különösen a jószándékú és rendületlen hitű fiatalság fog zászlónk alá szegődni. Ők fogják az olasz közönséggel megismertetni népük lelkületét, országuk berendezését, ismertetve ama szellemi megnyilatkozásokat, melyek országukon belül visszatükrözik a *Mussolinitól* megteremtett új Olaszország csodás valóságát. Az első számban már ott is találjuk egy ilyen lelkes magyar fiatalember nevét: *Ternay Kálmán*, debreceni tanár írt «I rapporti

culturali Italo-Ungheresi» címmel érdekes cikket.

Magunk részéről örömmel üdvözljük többnyelvű olasz laptársunk jelentkezését. A folyóiratunk a latin szellem, az olasz kultúra zászlóvivője volt mindig Magyarországon, mely érdemét az olasz sajtó előkelő orgánumai is gyakran regisztrálták. S csak természetes, hogy a «L'Europa Sud-Orientale» korszerű programja s terve, mely az olasz-magyar kapcsolatok szorosabbra való fűzését kívánja előmozdítani, meleg rokonszenvet és érdeklődést vált ki nálunk is. S az első szám után várjuk a méltó folytatást.

Mihály László

Attila és húnjai. (Szerkesztette Németh Gyula, a Magyar Szemle Társaság-kiadása.)

Régen vettem könyvet nagyobb érdeklődéssel kezembe. Attila olyan nagy alakja a történelemnek, olyan színes erjesztője a mondaalkotó képzeletnek, hogy a multak kódén át szinte emberfelettvé magasló lénye még ma is, 1500 év roppant távlatából rásúlyosul a lélekre, szüntelen foglalkoztatja a gondolkodást, amint ezt az alakjához szüntelen visszanyúló hazai és külföldi írók egész sora mutatja. Bizonyos tehát, hogy velem együtt még nagyon sokan vannak, akiket ez a munka kiváltképen érdekel, tudós képzettségű elméket is, regényes álmodozásra hajló lelkeket nem kevésbé. A Magyar Szemle Társaság tehát, mint már nem először, ismét eltalálta, milyen tárggyal foghatja meg a legszélesebb körű érdeklődést. Az a kérdés mármost, ki tudta-e ezt a nagy érdeklődést elégíteni.

Én megvallom, kissé csalódotan tettem le a kötetet. Miért? Pontosan nem tudnám megmondani. Talán nagyon is felcsigázott várakozással vágtam neki. Ezért magam vagyok az oka, hogy amit

kaptam, valamicskét alatta maradt a várakozásnak. Azt hittem, nagyon sok újat tudok meg, hogy a könyv merész, eddig ismeretlen összefüggésekre világít rá, hogy az eddigi megállapításokkal szemben a legújabb kutatások alapján új és meglepő leleplezésekkel szolgál. A munka csakugyan felhasználja a legújabb kutatások eredményét, de ezzel nem hogy bővitené a régi ismeretkört, hanem inkább szűkíti, leromból néhány illuziót, nem teszi a húnokról alkotott képet világosabbá, szemléltetőbbé, hanem inkább szegényesebbé zsugorítja. Hát igaz, a könyvet tudósok írták és nem regényírók, akiknek a bizonyítható, hiteles valósághoz kell tartaniok magukat és nem szabad, hogy a kép színessége kedvéért elragadtassák magukat a regényes képelet tilos vadászterületeire.

A húnok eredetével egyik legkitűnőbb középpázsiai kutatónk, Ligeti Lajos foglalkozik. Ő csakugyan a legboncolgatóbb elemzéssel vizsgálja meg és bírálja a legújabb kutatások, különösen a kínai évkönyvek feljegyzéseit a szomszédos, és Kínát sokat zaklató pusztai nomád hiung-nu népről, amelynek a húnokkal való azonosságát kétségtelenül megállapítja.

A húnok európai szerepét Váczy Péter írja meg. Váczy kitűnő szakember és egyik legjobb, legduzzadóbb előadású történetírónk. Nagy elmélyedését a tanulmányához fűzött jegyzet is igazolja. Szép tanulmánya még sem elégít ki teljesen. Valamiképen levegőtlennek érzem. Hiányzik vázlatosságáról a közép-kor hűsa és vére. Nem érzem jól a világtörténelemnek ezt a legmozgalmasabb, vas és vér szagától émelygő korát. Hiányérzet bennem az is, hogy a húnokat és Attilát nem állítja be szervesen, teljes súllyal és jelentőséggel az egész népvándorlásba. Talán nem volt erre megfelelő tere? Megengedem. De enél-

kül mégis csonka a kép, nincs megfelelő háttérre, mely a főalakokat drámái erővel rajzolná ki.

Hiányt érzek különben a két első tanulmány között is. Hézagot, amelyet a húnok nagy vándorlásának kellene kitölteni a kínai faltól a nyugati szteppéig. Mert, amit Váczy tanulmánya elején ad, az igen vázlatos és egyáltalán nem áttekinthető. Ez a hiba azonban azt hiszem magából a könyv természetéből származik. Véleményem szerint ilyen kérdést egyetlen írónak kellene feldolgoznia, bármilyen sokoldalú és szerteágazó is az. Legfeljebb a főtanulmányt lehetne a részletszakértők felvilágosító, tudományos megerősítést adó jegyzeteivel kísérni. Így számos részlettanulmányra darabolva, óhatatlan, hogy bizonyos ismertetések mellett hiányok ne támadjanak. Az egyes szerzők nem olvashatják egymás fejtegetéseit, így fontos kérdésekről megfélekedhetnek, míg maguk is kiterhetnek olyanokra, amelyeket már a másik előttük talán alaposabban is tárgyalt. Olyan egyenetlenségre vezethet ez, amelyeket a legmondosabb és legtökéletesebb szerkesztés sem tud már később kiegyenlíteni.

A kötet legérdekesebb és legkimerítőbb tanulmánya Eckhardt Sándor «Attila a mondában» című dolgozata. Újszerűen, eredet szerint csoportosítja a mondákat, csak a magyar történelmi tudat szempontjából vizsgálja kissé csak úgy odavetőleg a kérdést. Igaz, hogy ezt Hóman Bálint nagy tanulmánya «A magyar-hún hagyomány és a hún-monda» (a Történetírás és forráskritika című kötetben) teljesen és megnyugtatón tisztázta. De olyan fontos kérdés ez, éppen a mai olvasókörösség szempontjából, hogy ilyen összefoglaló kötetben nem ártott volna külön tanulmányt szentelni neki. Érinti félig-meddig a kérdést a kötet szerkesztőjének, Németh

Gyulának «Húnok és magyarok» című tanulmánya. Sajnos ez igen rövid lélekzetű és igen vázlatos, de a tudós cikkíró szerint meg kell elégednünk annyival, amennyit némi valószínűséggel mondani lehet. Annál érdekesebb és azt hiszem az egész magyar olvasó közönségnek sok újat adó Németh Gyula másik tanulmánya a húnok nyelvéről. A húnok szteppekultúrájáról Fettesch Nándor «A húnok régészeti emlékei» című cikke tájékoztat a legújabb leletek alapján. A kötetet jegyzetek, név- és tárgymutató, képmellékletek és térképek egészítik ki. A jegyzeteket azonban sokkal célszerűbb lett volna az egyes tanulmányok alatt vagy közvetlenül azok után elhelyezni. Így aligha olvassa őket valaki, pedig sokszor igen fontos kiegészítő adatokat és felvilágosításokat tartalmaznak.

Talán nem kielégítő minden tekintetben ez a kötet, de sok ismeret-anyag gazdag gyűjteménye és annyi részletkutatás és tanulmány után első szervesebb összefoglalása ennek a nagy kérdésnek, amely éppen történelmi eredetünk szempontjából kiváltképen érdekel bennünket. A kötet éppen olyan előkelő, izléses kiállítású, mint a Magyar Szemle könyvei általában.

Kállay Miklós

Ligeti Lajos: Az ismeretlen Belső-Ázsia. (Athenaeum-kiadás.)

A műveltebb olvasóközönség előtt már ismeretes Ligeti Lajos neve. Azok közé a — sajnos — nálunk ritka szakemberek közé tartozik, aki nem elégszik meg azzal, hogy kutatásainak eredményét közléses a különböző nemzetközi szaklapokban, amelyeknek Ligeti szívesen látott munkatársa. Valószínűleg francia és angol példák lebegnek a szeme előtt, amikor a szakszerűség nehéz és merev korlátait áthágva, a művelt közönséggel is közli tudományának újabb ered-

ményeit. Ebben a magatartásban van valami a nemes értelemben vett demokráciából és hiányzik belőle a szaktudósok farizeus gőgje. Immár harmadik kötetet jelenik meg a magyar könyvpiacra. Az első kettő útleírás, a mostani rövid és érdekes áttekintése egy alakulóban levő új tudománynak, amely Belső-Ázsiával foglalkozik.

A kiadó a kötet hátlapján hirdeti az európai kultúra történetét felölelő sorozatot, amelyet különböző külföldi munkákból állított össze. Nem tudom, nem lehetett volna a magyar történetirógardával ugyanilyen sorozatot megírtni, amely talán nem lett volna sokkal rosszabb? Bizonyos, hogy öröm és egy kicsit büszkeség is minden magyar olvasónak, hogy erre a különösen nehéz, megoldatlan problémákkal és tetszetősen csilllogó feltevésekkel tele tudományra, a Belső-Ázsiával kapcsolatos kérdésekre, elsősorban, külföldön is elismert magyar szakemberünk van.

És szinte nemzeti kötelességünk, hogy ebben a tudományágban képviseltesük magunkat. Mint Ligeti írja: «Mielőtt a magyarság a nyugati világ műveltségéhez csatlakozott volna, egy másik civilizációs körben élte a maga életét, igen hosszú ideig, hozzávetőlegesen szintén ezer évig. Amint kialakult a finnugorság köréből kiszakadt magyar nép sajátos egyéni arca, azonnal belekerültünk ebbe a másik civilizációs körbe, mely eredete szerint belső-ázsiai, lényege szerint lovas-nomád katonai műveltség volt. A magyarságnak tehát az a másik kereszténység előtti, pogány évezrede, ha területileg nem is, de történeti, műveltségi kapcsolat révén elválaszthatatlan Belső-Ázsiától. Ez pedig annyit jelent, hogy a magyar őstörténet számára Belső-Ázsia ugyanaz, mint a mai európai műveltségnek Hellasz és Róma».

Nemcsak ezért érdekes a könyv, hanem azért is, mert egy kialakulóban levő tudománnyal ismerkedik meg az ember. A Belső-Ázsia sivatagain és steppéin gomolygó néprádat tengerében, amelyben egy-két száz évre feltűnik egy nép, aztán eltűnik, hogy pár évszázad múlva más néven, más keveredésben, esetleg más nyelven heszelve újra feltűnjék, senki a világon nem tud kiigazodni. Hiszen még az is probléma, hogy a különböző források által említett neveket melyik néphez ragasszák. Ezért Ligeti Lajos sem vállalkozhatott arra, hogy megkísérelje e hatalmas terület történelmének megírását. Úgy látszik, sokáig kell még várunk, amíg csak a körvonalak is kibontakoznak. Ehelyett azt a folyamatot rajzolta, ahogyan a különböző régi és új tudósítások, expedíciók, ásatások nyomán lassan kibontakozik a mai ember szeme elé Belső-Ázsia képe. Csang K'ien követjelentésétől a buddhista és mohamedán zarándokokon és keresztény misszionáriusokon keresztül Kőrösi Csoma Sándor kutatásaiig és Stein Aurél modern, gazdagon felszerelt expedícióig színes, változatos jelenetek, ősrégi legendák, felbontott sírok és kiásott templomok, titokzatos felírások és szellemes hipotézisek rajzanak az olvasó szeme előtt. A gondolat azért is jó, mert a be nem avatott olvasó is érdeklődéssel követi az adatait bőségesen, de mégis világos rendben feltáró szerzőt. A könyv végén egy fejezet szól a magyar őstörténet érdekes feltevéseiről és a belsőázsiai problémákkal való összefüggéséről.

Ligeti magas képzettségű nyelvészgardánk egyik legműveltebb tagja. Nemcsak francia, német, angol forrásokat idéz, hanem az oroszokat és kínaiakat is számon tartja. Óvatossága, amellyel adatait mérlegeli, józansága, amely a hiperkritika és a szabadon csapongó

képelet között keresi a járható utat, a jól beiskolázott tudós erényei, de az olvasónak is megnyugtató, ha tudja, hogy meggondolt, kiegyensúlyozott elme vezeti ezen az útvesztőkben gazdag területen.

Fábián István

Tasnádi Kubacska András:
A mondák állatvilága. (*Természettudományi könyvkiadvány.*)

A nép mitoszalkotó képzelete honnan meríthette volna legjobban anyagát, ha nem a természetből? A mondák világában csodálatos állatok szerepelnek, amelyek a valóság és a képelet keveredéséből veszik eredetüket. Mikor a szerző ezeket az állatokat sorra veszi, a téma történelmi és tárgyi érdekessége mellett is gyermekkori meséink és mondáink emlékeit idézi elénk. A mese az első irodalmi élmény s ha most ezek a mesészerű alakok a természettudós magyarázó szövegében lépnek elénk, ez nem kiábrándító számunkra. Ellenkezőleg. A képelet tudományos értelmet kap, miközben új és ismeretlen állatokkal bővül tudásunk.

Mivel is kezdhetné volna a szerző művét, ha nem a sárkánnyal? Négy-ötezer évvel ezelőtt ismerték már Kínában. Azóta csodálatosan változó alakja ott szerepel a világ jóformán valamennyi meséjében és mondájában. A szó maga honfoglalási jövevényszó, értelme pedig az emberre leselkedő sokféle veszedelem. A sárkány Európában című fejezetben bő magyar részt nyújt a szerző, amikor Hain János, az eperjesi kirurgus sárkányait ismerteti. Érdekes magyar vonatkozás még Szent László pénze és a balatoni kecskeköröm. Az előbbi a protozoa törzsébe tartozó véglény, utóbbi nem más, mint a vándorkagyló egyik fajtája. Mindkettőt a nép fantáziája illesztette egy-egy mese keretébe.

Csodálatos világot őriz a fák

könnye, a borostyánkő. Századok apró élőlényeit zárta magába életüknek abban a pillanatában, amikor a halálthozó gyanta elérte őket. Az Óriások nyomán c. fejezetben megismerkedünk a luzerni óriás maradványaival, majd az óriás őslények csontjaival, amelyeket városok kapuira, templomok ajtaira akasztottak ereklyeként, míg magánosok talizmánként őrizték őket. A mammut, az őselettudomány legklaszszikusabb állata regényes leírást kap Benkendorf levelének idézetéből. Megtudjuk, hogy a mammut előregedett és hamarabb halt ki Európában, mint Ázsiában és Észak-Amerikában.

A tenger titokzatos állatai még ismeretlenebb világba vezetnek bennünket. Plinius nagy természetrajza után másfélezer esztendővel is tele vannak a mondák csodálatos szörnyekkel. Ezek közül a tengeri szörnyek azok, amik a legfélelmetesebbek. Közülük a tengeri kígyó a legismertebb. A tengerészmesék bizony nagyban kifogásolták a világ természettudósainak ismeretét. A harc, amely a tenger mélyében folyik fogas cetek és óriási polipok között, lélegzetelállítóan izgalmas.

A négyezer éves kínai feljegyzésekben szent állat az egyszarvú. A szarv a bátorság, a legyőzhetetlen erő jelképe. Századok múltán hihetetlen arányban nőtt az egyszarvú szarva. Nemcsak méreteiben, hanem jelentőségben is. Még az életmentő bezoár és a gyilkos baziliszkus s vége az izgalmas olvasmánynak. Az utóbbi hetek legüditőbb olvasmánya volt Tasnádi Kubacska könyve nemcsak azért, mert témájában rendkívül érdekes, jól elrendezett, változatos munka, hanem mert stílusa pompás, színes és erőteljes. A Magyar Természettudományi Társulat régi tradíciójának megfelelően értékes munkával gazdagította eddigi kiadványai díszes sorát.

Marék Antal

Kárpáthyné Nagy Rózsa: Élnünk kell. (Stádium-kiadás.)

A regény első oldalán ezeket olvashatjuk: *«Egy tekintetre majd alig különbözött attól a soktól, jellegzetestől, aki ezer, meg ezerszámú éli ősi települő gyanánt a magyar Alföld síkját».*

Ez a szép mondat a papra vonatkozik, aki egyrészt *«ösztvér termetű, csontos ábrázatú»*, másrészt *«betűnhízott»*. Egy másik emberről meg rögtön az áll: *«Korban délenjáró, gondban, dologban kopott embert mutatott».*

Ezekután nem csoda, ha erősen csökkent érdeklődéssel térünk át a következő oldalakra. Balsejtelmünk nem csal; a regényben sok szó esik a dolgok «miértjéről» — még véletlenül se soha az okáról —, aztán megtudjuk, hogy a padka ösvényt is jelenthet, hogy az időződő emberek «alkonyatrahajlók», s hogy az *amely* a magyar nyelvben teljesen felesleges, mert az *ami* mindenütt pótolhatja. Általában sok fontos dologról tudjuk meg, hogy felesleges és megfordítva; a regényírás éltető vagy kártékony elemei ebben a műben szerepet cserélnek. Tíz-húsz oldalas párbeszédet olvashatunk, amelyekben a szereplők alaposan kitergetik az utóbbi esztendőik alatt a napsajtóban letárgyalt összes kérdéseket, divatos jelszavak zászlói lobognak fennen s árnyékukban szelíden és ijedten lapul az irodalom. A szándék nemes és szép lehet, de baj, ha túlsokra tartja magát s ha vezércikkhez hevében az író elfelejti, hogy nem szándék szüli a remekművet, hanem fordítva: inkább a mű kell, hogy sugallja a szándékot. A fejtegetések pedig, amelyekbe lelkesen veti bele magát, csupa ismerős szótlanot pengetnek, s egyetlen olyan eredeti szempont se bukkan fel bennük, amely menthető a regényt fojtogató, túlsarjadzó társadalomtudományi szöbőséget.

A történet kitűnő drámai magból indul: a makacs, hajthatatlan földesasszony s a falu koldus népe közötti harc jól alapozott, hálás és hatásos téma. Ám mi válik belőle? A dráma elsikkad s belevész valami mondvacsinált «lelki» feszültségbe, meg afféle drótonrángatott falukutató-jelenetezésbe; aztán látunk néhány alakot, amint elmosódva ködlenek fel az írói igyekezet látványán. Engedelmesen viselkednek, a világért se tennének vagy mondának mást, mint amit parancsolnak nekik, végül már ennyi illedelem láttán egészen türelmét veszti az olvasó s azt kérdezi: mire való az ilyen regényírás?

Nyelve külön tanulmányt érdemelné; erőszakolt, mesterkelt magyarossága példa lehetne arra, hogyan nem szabad magyarul írni. Ilyen tekervényes, kelletős nyelven hazánk egyetlen vidékén se beszélnek; ilyen tervszerűen pedig csak a napilapok és röpiratok hasábjain gondolkoznak az emberek.

Nagy Berta

Dr. J. Jacobi: Die Psychologie von C. G. Jung. (Rascher Verlag, Zürich und Leipzig.) 1940.

A század elejével kezdődő lélek-búvárlat fejlődésmenetében Freud a tézist, Adler az antitézist, Jung pedig a szintézist jelenti. Komplex pszichológiájában a mai lélektani tudás legmagasabb csúcsát és legnagyobb mélységét kapjuk. Terjedelme óriási. Maga Jung különben több mint 100 munkát írt 40 év alatt. Munkásságának rövid összefoglalásához azonban nem maradt ideje, ami nagy kár volt, hiszen a nem szakmabeli kultúremlékek — köztük az emberek nevelői, tanítói és vezetői — tizedrészét sem olvashatták el írásainak, nem ismerhették meg tanának egészét és nem teheték azt közkinccsé, bár többjük előtt világos volt, hogy ez a *korszak-fordulóval egyidejű*

fordulata a lélektani tudománynak nem lehet véletlenség.

Jacobi Jolán, a pszichologia doktora — Jung professzor egyetlen magyar tanítványa és munkatársa, — tehát égető szükségletnek tett eleget, amikor a laikus számára is átfoghatóvá tette Jung pszichológiáját. Könyve nem száraz kivonat, hanem alkotás, amely szuggesztív erővel sugározza Jung szellemét. Jung a könyvhöz írt előszavában maga írja és igazolja benne, hogy dr. Jacobi Jolán sikeresen teljesítette a felvállalt nehéz feladatot. Ennél nagyobb dicséretet nem mondhatunk se a könyvről, sem a szerzőről.

*

Még néhány évtizeddel ezelőtt a lelket nem tartották önmagában nyugvó, saját törvényekkel bíró realitásnak, s kijelentették, hogy az fel sem ismerhető. Ma tudjuk, hogy a lélek világa épp oly valóság, mint a testek világa és tapasztalati úton tökéletesen is egyértelműen megismerhető. Új dolog ez és beláthatatlan jelentőségű. Olyasvalami, mint amikor az ember először készített helyes térképet a Földről és tudta végre, hogy hová jut, ha valamerre elindul.

Jung tanának első része a psziche struktúrájáról szól. Psziche alatt a lelki folyamatok teljességét érti. A psziche két ellentétes, de egymást kiegészítő szférából áll: a tudatból és a tudattalanból. Az *Én* mindkettőben részesedik. A tudattalan egy része a személyes tudattalan, más része a kollektív tudattalan. Ez utóbbi általános emberi, sőt talán általános állati örökségünk; idősebb mint a tudat, amelynek örök alapját képezi.

A tudatban négy alapfunkció van: a gondolkodás, az intuálás (Intuiren), az érzés és az érzékelés. Bár minden emberben mind a négy megvan, az ember mégis csak

egyikét használja a funkcióknak, azt, amelyikhez vele született struktúrájánál fogva leginkább hajlott, azzal tájékozódik a realitásban és alkalmazkodik hozzá. Ez az egy mindig erősebben fejlődik és differenciálódik benne és meghatározza az ember típusát. Az embernek mind a négy funkciót tudatosítania kellene, hogy tökéletesnek nevezhessük.

Tökéletlenségét azonban még csak fokozza, hogy nem csupán funkciót, hanem beállításának a módját illetően is többféle típushoz tartozhat. A tárgyhoz való viszonyában *extravertált* vagy *introvertált* lehet. Az extravertált típus alkalmazkodás és reakció módja a külső, kollektívérvényességű normák, a mindenkori korszellem stb. után igazodik, az introvertált magatartását ellenben szubjektív tényezők határozzák meg, ezért a külvilághoz való alkalmazkodása többnyire rosszul sikerül.

Már a psziche struktúrájának ismerete is sok mindent megfejt, ami talány volt eddigi életünkben.

A lelki élet és lefolyásának törvényeiről is csak egy pár szót mondhatunk: a pszichikai rendszer állandó energetikus mozgásban van. A struktúrája tehát nem statikus, hanem dinamikus. Minden a *szükségképpeni ellentéteség* törvénye alapján folyik le benne, az ellentéteknek szabályozó funkciójuk van. Minden az ellentétéjébe fut vissza — ezt már Heraklitos is felismerte. A reggelből este lesz, az igazságból tévedés, a jóból rossz és megfordítva. Érték és igazság azonban nem szűnik meg ezért, de relatívvá válik. «Minden, ami emberi, az relatív, mert minden belső ellentétességen alapul, tekintve hogy minden jelenség energetikus természetű». Ellentét nélkül nincs energia. «Kell, hogy előzetesen magas és mély, meleg és hideg stb. legyen, hogy megtörténhessen a

kiegyenlítési folyamat, ami energia... Az elérendő cél azonban nem az, hogy a dolgok ellentétjükké váljanak, hanem hogy az előző értékek megőrzésének ellentétjük elismerésével együtt.»

Jung pszichológiájának gyakorlati alkalmazása a *neurotikusok egészségét, az egyoldalú, töredék- vagy félembereknek* (akik mindnyájan vagyunk) pedig *Egészségét van hivatva helyreállítani. A külső és belső összemólmást okozó intellektuális egyoldalúságot megszünteti.*

A személyiség *Egészsége*hez az önmegvalósulásnak, az *Egy-Éniséggé* válásnak (Selbstwerdung) útja vezet, amelyet Jung az *individuiáció* útjának nevez. (*Individuationsweg.*)

Individuiáció annyit jelent, mint «egyes lényvé válni és amennyiben individualitás alatt saját legbelső, végső és összehasonlíthatatlan egyedüliségünket értjük, mint *saját Egy-Éniségünkké válni*». (zum *eigenen Selbst werden*).

Az *Egy-Éniség* megszületése nemcsak eltolódását jelenti a tudatos személyiség eddigi Énjében levő centrumának, hanem ennek következményeképpen egy tökéletesen megváltozott életbeállítást és életfelfogást is jelent. «Az *Egy-Éniség* nemcsak középpont, hanem kerület is, amely körül fogja a tudatot és a tudattalant; a pszichikai teljesség centruma, úgy mint az *ÉN* a tudaté.» (Jung.)

Az *Egy-Éniséggé* válás útja egyszerűsmin a *világnézet kialakulása felé is vezet*. «Mert felsőbbrendű tudat feltételezi a világnézetet... s a képpel, amelyet a világról alkot a gondolkodó ember, önmaga is megváltozik. Az az ember, akinek a Napja még a Föld körül forgott, más valaki, mint az, akinek a Földje a Nap bolygója.»

«A legnagyobb és legfontosabb problémák» — mondja Jung — «alapjában véve megoldhatatlanok; azoknak kell lenniök, mert a szük-

séges polaritást fejezik ki, amely minden önszabályozó rendszerben megvan. Sohase oldhatók meg, de túl lehet őket nőni... Az egyén személyes problémáinak e túlnövése körül kitűnt, hogy az a tudatnívó emelkedése. Valamilyen magasabb és tágabb érdeklépett a látókörbe s a horizont kitágulása folytán a megoldhatatlan probléma megszűnt sürgős lenni. Nem oldatott fel logikusan, hanem elhalványult egy újabb és erősebb életiránnyal szemben... Ami egy alacsonyabb tudatfokon a legvadabb konfliktusokat és indulatkitöréseket idézte volna fel, a személyiség magasabb szintjéről nézve olyannak látszik, mint a völgyben tomboló vihar egy magas hegy csúcsáról nézve. A vihar nem vesztett valóságából semmit, de az ember nincs már benne, hanem felette áll.

Dr. Jacobi Jolán az *Egy-Éniséggé* válást a legfőbb feladatnak tartja, amelyet ember maga elé tűzhet. «Az egyes ember ezáltal ismét beáll az örök folyamatba, amelyben a születés és a halál csak átvonuló állomások s ahol az élet értelme már nem az *ÉN*-ben van», — írja. «Jóságot és türelmet ébreszt benne a Másik iránt, amit csak az az ember érezhet, aki átkutatta és tudatosan átélte saját legsötétebb mélységeit. S a kollektivummal szembeni különleges értéke abban áll, hogy szembeállítja vele azt az egész felelősségű embert, aki lelki teljességének személyes tapasztalásából ismeri az egyes Individium és az általános (Kollektivum) egymásra utaltságából eredő köteleseket.»

Az egyén és a kollektivum közötti ellentétet csak akkor hidalhatjuk szerencsésen át, ha a saját tudatunk és tudattalanunk közötti ellentéttel önmagunkban sikerült megbirkóznunk. S a lélektelenné vált technikai civilizáciánk nyomorúsága is csak úgy enyhülhet,

ha a tudattalanunk teremtő erőit a tudat viláosságába emeljük fel és velük kiszáradt lelkünket újból megtermékenyítjük.

«Ez a változás azonban csak az egyes embernél kezdődhet» — mondja Jung — «mert a tömegek vadállatok» és a kultúráért való felelősség mindig csak az egyént terhelheti.

C. G. Jung pszichológiájával minden művelt embernek meg kell ismerkednie. Mert aki a pszichológiát rosszul tudja, az mindent rosszul tud és rosszul csinál. Úgy is mondhatjuk, hogy ahol mindent rosszul tudnak, s ezért rosszul is csinálnak, ott rosszul tudják a pszichológiát.

Fodor Béla

George Sava: Egy sebész útja.
(*Singer és Woljner-kiadása.*)

A kalandor életű sebész ismét remekelt új regényében. A gyógyító kés óta ez a regény az orosz emigráns orvosi fejlődésének további útját tárgyalja. Sava egy küzdelmes élet után jutott el éhesen, barátok nélkül a Harley Street sebészei közé. Változatos életének mérföldkövei egy-egy kaland, amely felizzítja az olvasó fantáziáját, felriasztja érdeklődését és leköti figyelmét.

Tudós és kalandor... ez Sava. Ilyen összeállításban kevés ember hordozta magában e két egymástól elütő hivatás adottságait. Sava keze ügyes, szinte veszedelmesen és szerencsésen az, de maradni nem tud sehol. Mennie kell, sokszor minden ok nélkül tovább, Európa fővárosaiba és városaiba. Ugyanaz a nyugtalanság hajtja őt, mint ami az országútak szegény, de boldog kalandorait és utasait. Ami útközben adódik, az már tiszta élmény, ennek a műfajnak minden izgalmaival és érdekességével.

Könyve főkalandjának Gissy a főszereplője. Ez a rész regény, így kiszakítva is, a regény valamennyi kellékének teljes figyelembevételé-

vel. Különös szerelem lobog a Balti tenger partján, mi a kaland megszokott veszedelménél is súlyosabb. Orvosi szempontból sok rendkívüli történik Savával, ami itt-ott már a valószínűtlenség határán mozog, sőt itt-ott a szerencse határvonalát súrolja. Sava hányatott élete minden elismert felkészültsége ellenére is olykor Fortuna szekerébe kapaszkodik. Így sodródik munka és kaland között Sava a boldogulás napsugaras tájai felé. Az élet és halál örök miszteriumának szemlélője, az orvos enged az író parancsainak és az érdekesség kedvéért megtagadja bizonytalanabb eseteit, kételyeit, csapásait. Mindez azonban nincs a regény rovására. Sava mint író is jó s gyengeségeit a nagy cél érdekében meg kell és meg lehet bocsájtani.

A fordítás figyelemreméltóan gondos.

Marék Antal

**A Hűség Diadalmának első ki-
dolgozása.** (*Eredeti kéziratból bevezetéssel kiadta Kozocsa Sándor. 1940. Irodalomtörténeti források.*)

A Régi Magyar Könyvtárban már kiadta Kozocsa Sándor a Zalán futásának első kidolgozását. A Hűség diadalma nem olyan nagyjelentőségű irodalomtörténeti szempontból, mint a honfoglalás eposza, azonban Vörösmarty költészetének kialakulását igen szépen figyelhetjük meg az új szöveg segítségével. Ugyanabból a kéziratcsomóból való, mint a Zalán futása, amelyet nemrégén vásárolt meg a Nemzeti Múzeum. A szövegkiadás ugyanolyan gondos, mint Kozocsa eddigi kiadványaié, a bevezetésben lelkiismeretesen hordja össze az erre vonatkozó irodalomtörténeti kutatásokat. Vörösmarty és a magyar romanticizmus kutatói számára nélkülözhetetlen forrásmunka.

Fábián István

Örvényben: Mezőssy Mária regénye. (Révai kiadás.)

A magyarországi kommunizmus véres emlékét idézi a könyv. Hangulata, szelleme korunké, amelyben nem divat a magánélet; vagyis az ember a maga külön mivoltában csak rejtett, kínosan kiszolgáltatott s mechanizált része az összeseknek, mely elméletileg érette, valóban azonban ki tudja, miért van. A regényből ismétellen kicsendülő kérdés: *hogyan teremtette Isten a világot s mivégre?* — éppen azzal, hogy minduntalan előtör, fájón sürgeti a feleletet s a szörnyűségek torlódásában is állhatatosan s tisztán csendül, jelzi az írónak a világ bomlottságába bele nem nyugvó hitét. Az ember tudathoz tapadó lélek nyugtalan úzottságával, az emlékezés részletmozaikos síkján jár s tiszta írásművészetével elgondolkoztató élménnyé emeli különben elég lesújtó tárgyát.

Hely: a tiszaparti város, melyben egymást váltják vörösök és fehérek. Gránátok robbanása, utcai közelharcok, felsebztet földek, szétlőtt otthonok riadalmában, valami ájult révületben élnek az emberek. Menekülő katonák sietve cserélik a kokárda színét, a házakban a megfélemlített lakosság készen tartja a vörös és fehér rongyokat, szükség esetére. Éjjelre pincékbe, fedezékekbe húzódnak, vagy lőtávolon kívül, réteken, erdőkben alusznak. A lelkekben megállt a tájjelző, semerre se mutat, csak parancsszavak irányítják s az élet szinte állati-ösztönös védekező mozdulatával mentik az élelmisszert, dugdossák a ruhaneműt, pénzt. A gyerekek pedig játszanak: direktóriumot, harctéri telefont, pergőtűzet...

Ezen a vonalon fut a regény, a valóság metszően éles képei között, de az álom sínein... Hőse az irtózatoktól meggyötört lélek s hogy

éppen egy gyermeké, az nem könynyíti meg az író dolgát, sőt bonyolultabbá teszi. Ez a lélek az élmények mocskos sodrában, szépség és jóság naiv dogmaival telítetten s valami eszme megszállottságban összhangot keres a zürzavarban, a dolgok értelmetlenségében értelmet s még a pusztulásban is a formák életét érzékeli. Képzőereje misztikus természet- és istenközlelben él. A vágy és a valóság azonban oly távolesik egymástól, a tapasztalat olyan irtást végez, hogy ott ember már nem segít, jótékony enyhülést csak az *álom* ad, a félig tudatos színjátéks, vagy a mese.

Merész és szép elgondolás, hogy a gyermek, miközben egyik kezével a vallás békét árasztó szimbólumaiba kapaszkodik, másik kezével épp a legaljasabb, legelvesztettebb lény után nyúl s a «másokért való szenvedés» rejtelmes erőfeszítésével meg is váltja, szinte az előbbiei magasságába emeli. Jozefin, a «jópipa», később vöröskatoná Lenin-leány, járja a megtisztulás útját a gyermek Marika fantáziáján keresztül: az egyetlen lényén, aki nem hisz a rosszaságában, görcsösen kutat a züllöttség sötétjében valami világító pont után s meg is találja a szerelemben, amelyet Jozefin a férje iránt érez. Aki szeret valakit, az nem lehet gonosz! Ide ássa magát, innen indul néma, titkos és állhatatos harcra Jozefinért, akit szöke szépsége miatt kiskorában angyalnak nevezett. Szerved érte, hogy megváltsa. Sikerül is, vagy csak ő képzelel? A megoldás homályos kissé, az író csak sejteti a véget, amely túlegyszerű s tekintve társadalmunk szervezetét, elfogadhatatlan. Azt se tudjuk, hogy a gyilkos Jozefin férje, aki szintén vöröskatoná volt, hogyan maradhatott tovább is békében a gyógyszerárában? Az író nyilván nem azt érezte főfeladatának, hogy ezt a vonalat kimélyítse; amire

vállalkozott, azt befejezte a kommunizmus bukásával. Még egy eseménnyel marad abba — a rövid megszakítás, a nyaralás a rokonoknál, kiesik az egészsből.

Mezőssy Mária ebben a könyvben közeli irodalmi rokona Rachmanovának; azzá teszi tárgya s mélyen vallásos, itt-ott túlérzelmes beállítottsága. Az orosz írónő azonban tudatosabb esemény-alakító. Az «Örvényben» szerzője élményanyagát erősen fogja, de a *regény* számai sokszor kicsúsznak a kezéből s valami laza fellengésbe futnak. Hibái ellenére is érdeme tiszta magyarsága, gazdag, kifejező nyelve; képei oly elevenek és költőiek, hogy lehetetlen egyet kiemelni közülök, szépségükkel egymás mellé illeszkednek s festői hatású stílust alkotnak.

Nagy Berta

Henry Bordeaux: Szakadék. (*Regény. Szent István-Társulat*).

A keret: Marokkó, a rifkabil lázadások egyikének idején. Abd-el-Krim emberei lázítják a törzseket a franciák ellen, az előretolt erődítések kicsiny helyőrségei válságos helyzetbe kerülnek, de vakmerő hordák már Uezzant, a szent várost, is fenyegetik. A regény ebben a városban játszódik le. Vezető személyei: Gérard Darcy, a hegyekből és a háboruskodásokból érkezett parancsnok, Simard kapitány és ennek a felesége, Anne. Anne és Gérard között meleg baráti kapcsolat van, amely minden tisztasága és őszintesége ellenére is kissé veszélyes, mint a legtöbb olyan barátság, amely férjes asszony és nőtlen férfi között szövődik. Gérard csakugyan szereti Annet, de soha egyetlen szóval, vagy célzással el nem árulja ezt az alatt az öt év alatt, amely ismeretségük kezdete óta eltelt. Ha Anne bár-

miképpen is sejténé Gérard iránta érzett szerelmét, egy többé-kevésbé ismert szerelmi hármas regénye bontakozna ki. A kitűnő író azonban többre törekedett, és túl a hétköznapi komplikációkon, a lélek mély és ismeretlen tárnájába világít regényével. Azt írja:

«Mennyi titkolt érzés, fátyolozott szenvedély, bevallatlan s nem egyszer bevallhatatlan vágy alszik az emberi szívben, mint az álmos melegben összetekergőzött kígyók; egészen jól alusznak egy ember életében, nem vesznek részt benne s annak nincs szüksége rájuk. De néha valami zene fölkelte őket, megmozdulnak s fölkararhatják a lelket, mely sem létezésüket, sem erejüket nem sejtette. Így kavarta fel egyetlen mondat zenéje Anne életét és szívét is . . .»

Ezt a mondatot Anne a férjétől hallotta. Gérard ugyanis az egyik ütközetben golyóktól találva elesett, és Simard kapitány karjaiban halt meg. Utolsó szavai, amelyeket a jóbarátra bízott, így hangzottak: «Nyugodtan halok meg, örülök, hogy meghalok, mert szerettem a feleségedet . . .» — André, a férj, elmondja ezeket a szavakat a feleségének, és itt kezdődik a tulajdonképpeni regény. Anneban életre kelnek ezektől a szavaktól mindazok a helyzetek, amelyekben Gérarddal volt. Értelmet és jelentőséget kap minden szó, amit öt év alatt váltottak egymással. Kutatni kezdi: mióta szerette őt Gérard? Apró jeleket szed össze, hangsúlyokat és mondatokat elevenít föl magában, és rövidesen bizonyosságá válik benne, hogy a megismerkedésük óta. Aztán önmagát kezdi boncolgatni. Szerette-e ő és mióta Gérard-t? És

be kell vallania önmagának, hogy túl azon a szerelmen és hűségen, amellyel férje iránt viseltetett, Gérard-t szerette, még pedig szintén első találkozásuk óta. Csak éppen nem tudott erről az érzésről. Ebben oly bizonyos, hogy amikor Gérard atyja repülőgépen megérkezik Uez-zanba, hogy fia holttestét Franciaországba vitesse, el tudja téríteni az öregurat szándékától és az beleegyezik abba, hogy a holttest itt maradjon, mivel megértette az asszony vallomását. Roppant finom párbeszédék és lélektani jellemzések vonulnak végig a regényen s teszik az olvasó számára is egyre plasztikusabbá ezt a bonyolult szerelmet, amely voltaképpen a szeretett személy halála után indult meg az asszonyban. A rendkívül finom regényt Lovass Gyula és Thurzó Gábor fordította.

M. Gy.

Lin Yutang: A bölcs mosoly. Fordította Benedek Marcell. (Révai-kiadás.)

Egy fiatal kínai hajlamot érzett arra, hogy az emberi bölcseséget megtanulja. Meg is kérte azt, akinek akkoriban a legnagyobb híre volt, hogy tanítsa meg erre a bölcseségre. Ez volt a Nagy Egy mestere, aki azt vallotta, hogy minden Egy. Az ifjú több esztendeig tanult és akkor mestere egyszerre csak eltűnt. Ezer év múlt el és egy napon nagy ünnep volt, a király vonult be a városba. Az ifjú is kiment, hogy a díszes bevonulást lássa s az utcán öreg-öreg embert pillantott meg. Mi történik itt? — kérdezte az öreg. — Az új király bevonul a városba — felel az ifjú. — És melyik ez a király? — Az, aki a lovon ül. — És melyik a ló és melyik a király? — Az alul levő a ló, a felül levő a

király. — És mi az az alul és mi az a felül? — Az ifjú erre felágaskodik és azt mondja: Te vagy alul és én vagyok felül. — Igen — szól erre az öreg —, de melyik közülünk a te és melyik az én? — Az ifjú erre felismerte mesterét, aki azt tanította, hogy minden Egy.

Az ilyen rövid elbeszélés Keleten néha elég arra, hogy elvére valamilyen szekta alakuljon. A keleti ember a világgal éppen fordítva áll, mint a nyugati. Ami nálunk egy technikai felfedezés, az Keleten egy szekta. Mert nálunk, a kifelé fordult világban az élet lényeges továbbvitelét olyasvalami jelenti, ami a külsőre vonatkozik. Ez a fölfedezés, főként a technikai, de a tudományos is. Ez az élet legnagyobb vívmánya; ez az élet értelme. Keleten is van fölfedezés, de ez nem a puska-por, a dinamit, a rádió, a villamoskörte, hanem belső. Belső fölfedezés: valami új szellemi, vagy lelki tény és valóság feltárása, valami alapvető belső valóság, mint amilyen például az, hogy: Minden Egy. Ahol az európainál egy hadihajó, vagy gép, vagy elmélet van, ott Keleten egy vallásos gyakorlat, egy jogrendszer, vagy bölcs iskola. Minden igazi keleti könyv ilyen belső fölfedezés. Másodrendű könyvek, amelyeknek felfedezésre nem telik, beszámolnak a szektákról és bölcseségekről, elmondják történetüket és idéznek belőle. Ilyen könyv Lin Yutangé, az Amerikában élő kínai íróé. Ez a könyve — „A bölcs mosoly“, igazi címén: „Az élet jelentősége“ — sokkal jobb, elmésebb, őszintébb, gazdagabb, mint az előbbi volt, a „Mikínaiak“. Az egész világon szívesen olvassák, mert ha nem is egy a nagy keleti könyvek közül, igen jó másodrendű mű, jó előkészítő a legnagyobbakhoz.

Lin Yutang remek újságíró, ki-tűnő riporter és szellemes tár-salgó. Mint igazi keleti, belső ri-portokat ad és a láthatatlan világról tudósít. Néhol ott is egé-szen jó, ahol sajátmaga beszél. De igazi előnye, hogy a Nagy Mesterekből idéz, olyan szövege-ket, amelyek nálunk ismeretlenek. Ha semmi másért, ezekért az idézetekért élvezetes olvas-mány.

Hamvas Béla

Dezsényi Béla: Éjféλι nap. (Szent István-Társulat kiadása.)

Sajnos, az írók ma regénynek neveznek világfájdalmas, lelki rönt-genfelvételeket, idegkórtani lelete-ket, önéletrajzokat és vie romance-akat azért, mert a regénynek Victor Hugo, Dickens, Balzac, Flaubert, Dostojevskij, Proust és a többi na-gyok, nálunk Jósika, Kemény, Jókai, Mikszáth, Herczeg, Gár-donyi egy távolabbi időben hallat-lan népszerűséget, hitelt szereztek. Nos, a hitelrontás régóta tömegesen és elszánt erővel folyik. Hogy az olvasóközönség újra meg újra friss kíváncsisággal nyúl egy-egy új könyv után, ez az azóta feltűnt és a tömegtermelésben valóban regény-nek bizonyult műveknek halhatat-lan érdeme. Dezsényi Béla műve is regény. Regény sok jó tulajdonság-gal és sok hibával. Az író kétség-telen rátermettségéből folyó értékek azonban nyilván arra kötelezik őt, hogy elkövetkező műveiben a meg-tanulható (mondjuk mesterségbeli), de a mű zavartalan élvezése érde-kében elengedhetetlen technikai tu-dást is érvényesítse. Dezsényi Béla is önéletrajzot írt egy modern nyugtalanságú, gazdag szülők anyagilag gondtalan házában fel-nevelkedett ifjú feladatkeresésének megrajzolásában, aki dicséretesen

arra szánja életét, hogy embertest-vérei anyagi nyomorúságán akár önfeláldozás árán is segítsen. Az ő alakja, bár csábít a ma elburján-zott, hasonló, önsanyargató élet-szemléletekkel telt regényhősökkel való kézenfekvő összehasonlító-sokra, elég jól van megmintázva. Barátja, Frédi, a vegyész-mérnök, valamiféle borzalmas erejű és el-lenállhatatlan mérges anyag (gáz, vagy robbanószer) zseniális feltá-lálója, már kétségtelenül a „mo-dern“ irodalom tömegcikként ké-szülő patronja. Palkó atyai barátja, Boday Tamás, aki a robbanástól megvakult Frédinek egy nagyszerű orvosi műtét közvetítésével oda-ajándékozta a recehárttyáját és hátramaradó éveit vakságban tölti el, kimagasló és igen sikerülten be-állított szereplője a regénynek. De mit keresnek ebben a modern leve-gőben Sebestyén, az intrikus ko-mornyik, János báró és a vegyi-gyáros, Frédi nagybácsija, ezek a jókaiasan ördögi figurák. Érdeme a regénynek, hogy jól olvastatja magát, sohasem ragad bele az ásitó unalom fantáziafogó kátyújába. Bi-zonyosak vagyunk benne, hogy De-zsényi máris sokat tanult e regény megírása és megjelenése által.

Legény Elemér

Városi István: Dimidius. (Szent István-Társulat.)

„Ódon várhegyen, mohos, régi faltörmelékek tövében, terebélyes vadgesztenyefák alatt, szürkés-képadon, kezében könyvvel fiatal-ember alszik: Dimidius.“ Városi István erről a Dimidiusról írt egy olyan drámaféλιt, amilyent újab-ban a szabadtéri színpadok tettek divatossá, és amelyeknek ősei a

nagy könyvdrámák, Madách, Ibsen, Hoffmannsthal. Sajnos, Városi István nagyon messze áll az előképektől. Ez a katolikus „Ember tragédiája“ magán viseli a magyar katolikus irodalom átlagának minden hibáját. Barokk zsúfoltság, túlméretezett hang, világmegegyváltó magatartás, roppant erőfeszítések öblös stílusban és lelkendezések fáradhatatlanul hőmpölygő marivaudage-ai... A költészet mértéktelensége mindig költészetellenes, és Városi Istvánon is ez a végzet teljeseedik be. Érdemes elolvasni fellengős színpadi utasításait, egymás lábára hágó, keresett, címós jelzőit: a költő nagyon tudatában van a költészet „főntebb világának“ és annyira főntebb világba lendül, hogy hangjait az emberi fül már nem fogja föl. Mint sivatagban oázis után, vágyakozik szósivatagjai vándora egy egyszerű, laposabb, érthetőbb szó, mondat, jelenet után; de mit lát, mit kap: szimbólumokat, amelyek szimbólumokat szimbolizálnak, és a szimbólumokat szimbolizáló szimbólumok magyarázatára újabb bokros jelképeket. Mindez természetesen csupa eltökélt keresettség lesz a kifejezésben, verejtékesen hamvas jelzők gyötrelmei a szavak körül, kezdve a „dévaj“ földtekétől édeskésebb enyelgéseken át hamisítatlan mécsláslói kozmikusságig, — és mindez a világnézet, a katolikum jegyében. Városi István bizonyosan tudta, miről szól drámája, de — sajnos — az olvasó a legjobb igyekezet mellett sem tudja e peer-gynti reminiscenciák özönében megragadni az értelmet, — olvas, olvas és nem tudja, mit.

A rímek is harsányul feleselnek, túlságosan harsányul, pedig egy csöndes, derék tanároktól annyit kárhoztatott ragrím sokszor sokkal többet mond, mint a legharsányabb csattanó. A verset meg is kell hangszerelni, — Városi István csupa éles kürtre és sikoltó klarinétra hangszerelte Dimidius-át. Ez a törpékkel, kosztüms látományokkal teletűzdelt, virágokkal ékesített dráma a költőnek oly rokonszenves és tehetőséges Városi István nagy tévedése. Nem tudott ellentállni a „monumentális“ kísértésének, s mint ilyen esetekben annyiszor: a szándék félrevezette a tehetséget. Azt a „nagyot“, amit itt meg akart ragadni, sokkal teljesebben fogja majd meg egy-egy olyan lírai versben, amilyenekből pár betét még a Dimidius kábitó orgonazúgásában is akad. A nagyság nem a műfajon áll, hanem az író; egy világ egy vízcsöppbe is belefér, — és egy tenger is kevés lehet egy világnak. A Dimidius tévedése azonban nem változtat azon, hogy Városi István jó költő.

Rónay György

Horváth Jenő: Erdély története. (*Szent István-Társulat kiadása.*)

Erdély története — miként a szerző az Előszóban maga is megírja — a magyar történelemnek mindég kedvelt tárgya volt, s már az elcsatolása óta is több történelmi mű jelent meg Erdélyről. Mégis meg kell állapítanunk, hogy Horváth Jenő, Erdély története c. műve új a magyar történelmi irodalomban. A szerző célja annak kimutatása, hogy a magyarság itt az első foglalt, s hogy mily fontos szerepet

töltött be Erdély a magyarság életében. Erdély sorsát beleállítja Európa elsősorban a Balkán történelmének keretébe. Nem elégszik meg azzal, hogy végig vezet bennünket Erdély belső történetén, külföldi kapcsolatain, hanem mindenütt *összefüggést* keres az európai eseményekkel; fényt derít a Havasalföld, Moldva, a bolgárok, az oláhok, a johannita lovagrend aldunai működésére, a magyar királyok öntudatos munkájára, mellyel az Alduna felé a magyar határt kiépítik, szinte előre készülve Bizánc támadásaira.

Erdély szervezkedésében is kiemeli az európai, különösen a balkáni eseményeket, nemcsak a 16. századnál, hanem már a 14. században is, amidőn Nagy Lajos lengyel tervei felé való fordulása miatt az erdélyiek elhagyatva érzik magukat. Nagyon érdekes párhuzamot von Erdély és Svájc szervezkedése közt, s mindkettőnél közös vonásul állapítja meg azt, hogy nem belső, hanem külső ellenség ellen szövötteknek.

Újszerű Bethlen Gábor kora és politikájának magyarázata, s az is, hogy Bocskay, Bethlen, Rákóczi György Partiumbéli emberek lévén nem akarták Erdélyt forradalmi úton elszakítani s ezért nem is követelték számára európai elismerést. Csak a kormányzati függetlenségre törekedtek.

A Diploma Leopoldinumról való megállapítása, hogy vele a magyar állam egysége helyreállt, s Erdély ezzel — minthogy a királyé lett! — az anyaország keblébe visszatért, talán nagyon erőltetettnek látszik, de itt is jó és a mai viszonyokkal kapcsolatos, hogy rámutat arra, milyen jogi sértést látnak ebben a

mai román történetírók; mintha ezzel a román állam területi integritása csorbult volna meg.

Különös értéket ad a könyvnek, hogy ismerteti a román történetíróknak mesészerű elméletét, hogyan fejlődik a dákrómán elmélet az 1700-ban beállott görög-katolikusok római érintkezésével, amelyre jó alapot nyújtott Bonfini hizelgő kijelentése Mátyás király származásáról. Mindenütt előhozza a döntő bizonyítékokat a magyar államiság erdélyi jogfolytonosságáról, melynek hatása alatt az újabb európai és elsősorban román történetírás is elhagyja a dákoromán elmélet meséjét.

A könyv *apologia* az ezeréves magyar állami élet jogfolytonossága mellett. Kiemeli, hogy az ottani lakosságnak minden szervezkedése elismeri a királyi Magyarország suverénitását. Minden korszaknál kitér arra, hogy az egyes eseményekből a román történetírók irányossága hogyan akarja kimutatni a román-jogait Erdélyre.

Megcáfolja azokat a téves nézeteket, melyeket a regátban az erdélyi románok üldözéséről mondanak, pl. Zsigmond korában, a Hóra lázadásánál, vagy a 19. században. S a legújabb korban lépésről-lépésre kíséri a magyarországi románok lelki unióját a Regát románjaival, mely a Habsburg politika magyar-ellenes rövidlátása miatt a valódi elszakadásra vezetett.

A román történetíróktól kiemelt nagyságokat, mint pl. a legendás Mihály vajdát, aki először egyesítette Havasalföldet, Moldvát és Erdélyt, az igazság mértékével leemeli arról a magaslatról, ahová ezek helyezik. Ebben az esetben pl.

hangsúlyozza, hogy azt az egységet Báthori Zsigmond csinálta meg, s Mihály vajda mint *Rudolf embere*, Rudolf segítségével szerezte meg a Báthori Zsigmond korának zavarai-ban. Ugyanígy Hóra román vezérnek szerepét is helyes világításban ismerteti meg.

A könyv értékét növeli a tájékoztatásul közlött bőséges irodalom, s az is, hogy mindenütt rámutat arra, milyen részben hiányos a történeti ismeretünk: s így a történetírók számára mintegy felhívja a figyelmet, hogy Erdéllyel foglalkozzanak (Németlovagrend pere, 1691-től az országgyűlések, Erdélyi közélet a 18. században, stb.)

Havasi Lucius. O. S. B.

André Maurois: Az élet művésze. (Athenaeum.)

Lehet-e a mai világban „az élet művészetéről” beszélni? Valóban csak a franciák, a Szellem örök emberei engedhetik meg maguknak ezt a luxust. A Maurois öt tanulmány szerű előadását gyűjtötte össze ilyen cím alatt. Az örök népszerűsítő, a modern francia és angol irodalom nagy eredményeinek finom, kellemes közvetítője, az életregény feltalálója, ebben a könyvében is „népszerűsít”, a szó nemesebbik értelmében: a „gondolkodás művészetében” Descartes-ot és Bacon-t, a szerelem lélektanában Stendhal-t és Bourget-t — ebben oly gazdag a francia irodalom, Musset-től Géraudy-ig! —, a „parancsnoklás művészetében” a háború és még frissebb korszakok történelmi és egyéb tapasztalatait, a francia hadvezérek, Pétain, Joffre, Lyautey és a diktátorok életbölcse-ségét, a „munka művészetében” kedvelt filozófusát, Alain-t és egy Goethe, egy Proust módszereit.

De vannak egészen egyéni fogantatású fejezetei is: nemcsak a szerelem s a munka művészetének egyes részletei, hanem „az öregedés művészetéről” szóló egész tanulmány. Az 55 éves, híres író szenvedélyes gesztusoktól finoman tartózkodó, de mélyről feltörő vallomása ez az öregedésről.

Amúgy is az egészet áthatja egy józan okosságú, de finom és nagyon kulturált, emelkedett szellem csillogásával szórja tele a saját egyénisége, a jólismert Maurois-i elegancia: a mérséklet eleganciája a gondolatokban és életfelfogásban, az emelkedettség eleganciája a „szép érzelmek” szerelmében, és elegancia a világos, arányos, kristályos mondatokban, a gondolatoknak nem egyszer elbűvölő megjelenési formájában. Maurois a kellemes írók mintaképe.

S miben áll hát az élet művésze?

Maurois gondolatainak tükré szerint a józan okosságban, minden téren a kiegyensúlyozottság köztöltő-tökélyében. Szinte ösztönössé vált, a tettel összeolvadt gondolkodás, a vágy nyersanyagát művészivé csiszoló szerelem („a vágy szenttéavatása”), az irányított, rendszerbe foglalt munka, a helyes parancsnoklás s okos engedelmesség, és végül az öregedés szenvedéseinek erőt vevő módszeres önirányítás: ezek az élet művészetének titkai. Francia clarté és angol ökönomia harmóniája (ezt Maurois nem mondja, de így érezzük), világosság és beosztás az életberendezésben, tisztánlátó szellemiség és bölcs előrelátás.

Maurois nem fukarkodik a „praktikus” tanácsokkal sem, még arra is gyakorlati útmutatást ad, hogyan tudunk „módszeresen” elaludni. A gyakorlatias életideál,

amelyet megrajzol, mégsem válik egészen gépiessé vagy tisztán racionálissá. Mert ebben az életben annyi az eszményies csiszoltság, annyi a lírai szépség, hogy valóban már-már — művészet. Megnemesített érzések, gondolatok és cselekedetek művészi sorozatából alakul ki ez az élet, s még a halál is, amely lezárja, nemes és bátor halál. Éppen csak a metafizikumokról nincs szó Maurois elképzelésében; életeszeménye zárt, földhöz tapadt s nincsenek lendületei Isten felé. Szépsége semiben sem isteni; csak örömei vannak s nem boldogsága (ezt a szót az író láthatóan kerüli), s mindebben van valami nagyon lehangoló.

Maurois szándékosan elkerüli a sajtósan „mai“, túlságosan időszertű és gyötrő problémákat, a kollektivitás problémáit, inkább csak a magánélet tereit járja be világító szellemével. Kikerüli a tragikumot és az élet torzító szenvedélyeit is. Csak súrolja őket — hiszen a való élet mégis csak lépten-nyomon találkozik velük —, de életművészete éppen azokat a módszereket keresi, amelyek megkímélhetik az embert a külső és a belső tragikum uralomra jutásától. Még ott is, ahol a kiábrándultság bölcsességével szól az életről, azzal vigasztalódik, hogy az abszolútum úgyis elérhetetlen.

Ilyen józan, gyakorlatias, kissé kiábrándult biztatás a könyv végére csatolt „Levél néhány fiatalemberhez“ is. Más nemzedékek is túljutottak válságos korokon, a győzők diadala csak ideiglenes; edződjenek meg a harcokban, egyezzenek ki az élet lehetőségeivel, ne ábrándozzanak a lehetetlenről, de ne is essenek kétségbe. „Mitől félnek? A szerep rövid és a közönség halandó, mint maga a játékos.“ Hol vagyunk már Bar-

rès lázító individualizmusától, Mauriac vallásos aggályú életfelfogásától, Giraudoux játékos életcsapongásától! Maurois már csak az élet realitásaival való észszerű kiegyezés tanácsát tudja útravalóul adni az új válságos kor fiatalságának.

Makay Gusztáv

Kovács Endre: Felszabadultak. Érsekújvár, é. n. (1939).

Novellák. Alakjaik kezdő emberek, diákok, fiatal tanítók, orvosok, papok: valamennyien súlyos ifjúkori válságon mennek keresztül. A polgári kultúra és az osztály nélküli társadalom, az elsüllyedt dzsentris régi világ és a modern Pozsony és Prága taszítása meg vonzása között vergődnek. A válságban gyöngének bizonyulnak: az író itt lepi meg őket, könyörtelenül leleplezi áldozatait (nem tudjuk, hogy mennyi ebben az önleplezés), tesz velük egy-két tétova lépést kifelé a válságból, azután eloltja a fényt s a következő novellában újra kezdődik előlről. Kovácsnak idegen a műfaj epikus fegyelme, novellái inkább elvetélt regények. Az írói műhely szagát érezzük rajtuk, sok olyant elmond hőseiről, az olvasót nem érdekli. Állandóan bemutatja, magyarázza alakjait, de nem hagyja őket cselekedni, az olvasó és alakjai közé áll. Legsikerültebb novellája ebben a kötetben az Összeomlás: ez mutatja legjobban hibáit is. Hőse, a fürdőorvos, érezni kezdi feleségének nyűgét: előbb letagadja, hogy nő ember s a cseh nagyiparos leányaival tenniszeznek, mikor pedig megjön a felesége, a gazdag elvált asszonynak kezd udvarolni. Tétova alakjai közül ez a legsikerültebb, mert ezt cselekedni is látjuk, sajnos, nem elég. Az eseményeket itt is re-

flexió formájában adja tudtunkra s ahelyett, hogy eleresztené a gyepőt, boncol és magyaráz, míg végre sikerül tisztára magyarázni az orvost, aki alapjában véve hitvány alak: az olvasót éppen ez a hitványsága érdeklí. Kovács túlon túl résztvesz alakjai sorsában, sajnálja és kíméli őket: megmenti az orvos házasságát, de elrontja a novellát. A novellák hibái még erények is lehetnek a regényben. A kötetben közölt regényrészlet (Viharzóna) a novellákkal egy ihletből fakadt, hőse ugyanaz a füledt ifjúság, egy kicsit tétova, bizonytalankodó, óvatosan lázadó fiatalember. Mintha csak illusztrációja lenne ez a regény Kovács Endre páréves híres tanulmányának: Egy nemzedék sorsa. Az alcíme közös lehetne: Vallomás és tanulmány. A regényrészletben a történelem kavarog, az író vall és tanulmányt ír, egyszerre lírai és objektív. Ez a kettősség — mely tömör fogalmazású, tudományos szabatosságu mondatokkal, találó hasonlatokkal párosul — ad sajátos egyéni színt Kovács tanulmányának és regényének is. Ezek az írások elsősorban dokumentumok. A regényrészletet izgalmas érdeklődéssel olvastuk s kíváncsian várjuk a folytatását.

Sárkány Oszkár

Kerekesházy József: Lipsz. (Vidám regény. Singer és Wolfner kiadása, Budapest, 1939.)

Patrizia Liebhoff kisasszony, vagy amint ő nevezi magát becéző nevén: Lipsz, ugyancsak önállóságra törekvő és temperamentumos teremtes. A leányintézetből hajnalban kirándulásra indul, s csak egy-két nap elteltével kerül vissza, amiért természetesen távoznia kell. De otthon sem marad. Valami, re-

gényben meg nem nevezett ok miatt nincs jó viszonyban szülei: apjával és mostohájával, vagy talán a független élet utáni vágy nyugtalanítja, hogy nem tud beleilleszkedni az ott-honi polgári keretekbe. Bár rendkívül gazdag gyáros leánya, saját lábán akar megélni. Berlinben tornaórákat ad munkásoknak, mozikritikákat írogat a lapba, bricseszadrágban autókirándulást tesz főnöke gépkocsijával. Szóval nagyon egyéni leány Lipsz, igazi flapper-típus, s gátlásnélkülisége hozza magával, hogy bár a morál határait nem lépi át — ha bizonyos engedményeket is tesz magának — egyik csalódás a másik után éri. Autóval is, lám, könnyebb természetű karambolt okozott a hozzá nem értése miatt, ennek eredménye lett azonban, hogy megismerkedett egy rokonszenves magyar fiatalemberrel. A dolog könnyű kalandnak indult köztük. Az első találkozás után megbeszélt randevú azonban külső körülmények folytán meghiúsult, el is vesztik egymást szem elől, mert annyira modernek és maiak, hogy még a nevüket sem tartják szükségesnek egymásnak megmondani. Lipsz azonban azért vállalkozó szellemű és világlátott hölgy, hogy ne egyezzen bele és mindent elkövet, hogy találkozzék a fiúval, s ez sikerül is Budapesten. A kölcsönös vonalom gyorsan kifejlődik kettőjük között, s hogy Lipsznek messze ne legyen Németországtól, megosztják a távolságot. A fiú Bécsbe helyezeti fel magát az idegenforgalmi hivatalhoz, Lipsz pedig szintén Bécsbe teszi át tartózkodási helyét. Most már egyenletesebben halad kettőjük élete, gyakran vannak együtt, hiszen Lipsz modern gondolkozású leány és

tudja, hogy Péter elveszi feleségül. Ez be is következik, de addig néhány bonyodalom, féltékenységi intermezzo, összeveszés zajlik le. Mindezt megold azonban a megnyugtató kifejelet.

Egészében véve: szinte korrajznak hat ez a kedves, bár könnyed folyásában olykor pongyolának ható írás. Alakjaiban, különösen a Lipszében reáismerünk napjainknak az előítéleteken magukat túltevő fiataljaira. Vajjon, ilyen a mai niemet leány mint Lipsz? Nem tudjuk, de bármint is van, az alak eleven, friss és nagyon jól jellemzett. Kissé ízelítőt kapunk a mai Európából is: az író módot talál arra imitt-amott, hogy kesernyés, cinikusnak ható filozófiával elmondja — legtöbbször igaz — véleményét a dolgokról. Kerekesházy József most megindult fiatal író — úgy tudjuk: első könyve ez — könnyedén szórakoztató munkát adott, a más kezében azonban, az olcsó hatásokat érvényesítő témát finoman, ízléssel oldja meg és a műben nem egyszer az író profiljára, igazi belső mondanivalóira ismerünk reá. Ezért több a «Lipsz», mint amilyenek első pillantásra látszik, ezért jegyezzük meg Kerekesházy nevét, s várjuk a felfelé ívelő folytatást.

Mihály László

Makkai Sándor: Tudománnyal és fegyverrel. (A nemzetnevelés terve. Révai-kiadás. 1939.)

Közoktatásunkban egymást érik a reformok, de a szellemi élet olyan képviselői, akik nem kapcsolódtak be közvetlenül a magyar közoktatás gépezetébe, úgy látszik, nincsenek megelegedve az újítások irányával vagy eredményével. Ezt mutatja, hogy mostanában két könyv is jelent meg,

amely a nemzetnevelés problémáit fejtegeti.

Karácsony Sándoré az egyik, Makkai Sándoré a másik. Makkai Sándor már régebben is foglalkozott ezzel a témakörrel (Magyar nevelés, magyar műveltség. 1937). Most rendszerbe foglalja gondolatait és az egész közoktatást átszervező tervzetet készíti.

A Napkelet nem foglalkozhatik pedagógiai szakkérdésekkel, ezért be kell érünk annak a megállapításával, hogy a terv elméleti alapon áll, és ebből következik minden előnye és hátránya. Elmélet, tervezgetés, tehát nem számol a meglevő helyzettel, ezért gyakorlatilag nehezen valósítható meg, viszont éppen azért, mert nem kell törődnie semmiféle korlátozással, sok érdekes gondolatot fejthet ki, amelyek valószínűleg megtermékenyítik majd pedagógiai irodalmunkat.

Különösen érdekes — s itt Karácsony Sándorral találkozunk Makkai —, hogy sajátosan magyar nevelési rendszert sürget, mert „a kész minta külsőleges és gépies utánzása az, ami a kicsi nemzet halálát idézi fel. Nemcsak azért, mert lusta önállótlanságra és így szolgaságra juttat, hanem főleg azért, mert a kicsi csak akkor maradhat önmaga, akkor őrizheti meg egzisztenciális létét, ha más, mint a nagy. Mindabban, amiben hasonlított és egyezik, elvesz a nagyobb sodrában, beleolvad annak életlángjába s csak abban marad meg, amiben különböző és sajátos“.

Fábián István

Ámon Vilmosné: Az út vége.

A világháború adja hátterét ennek a regénynek, de csupán a lélekben végbemenő változásokon át, hatásaiban szemlélhetjük pusztító, de egyben tisztító hatalmát is. Két család áll a regény központjában,

erényeivel, tévedéseivel, — szerelmeivel, harcaival, — bukásával és célhozéréseivel. Életükbe a háború nyúlt bele végzetesen, az formálta és alakította a jellemeket úgy, hogy egyikben az eltemetett jó, a másikban a lappangó rossz került hirtelen a napvilágra, megrendítve mindazokat, akik szeretetet sugároztak feléjük. Mert sok szeretet, nemes érzés, tiszta szándék hatja át a regény fiatal hőseit. Mindegyik a célt keresi, sokszor bukdácsolva, ügyetlenül, különböző utakon, de az út végén a legtöbben mégis csak összetalálkoznak abban a hitben, hogy az igazi út csak az lehet, amely a szenvedésen keresztül elvezet Isten felé. «Hit nélkül nincs harmonikus belső világ. A lélek nem talál önmagára. Üres lesz. Keres . . . Támaszt keres és a keresésben hamis utakra téved.»

Ámon Vilmosné jól látta meg az élet legbelső lényegét, amikor a kereső, küszködő, tévedő embert Isten elé alázta, hogy magasabbrendűségének tudatára ébredjen. A könyvön meglátszik, hogy szívével írta az író és sok-sok szeretettel

fiatal hősei iránt, akik mindannyian egy szebb és igazabb világ harcosai.

Nagy Méda

Gábriel Asztrik: Index Romain et littérature á l'époque romantique. (Bibliothèque de l'Institut Français à l'Université de Budapest.) — **A római index és a francia romantika.** (Sárkány-nyomda.)

A teljesebb és részletesebb francia nyelvű kiadás lényeges részeit tartalmazza a magyar értekezés. A szerző nagy szorgalommal és lelkiismeretességgel szedte össze nehezen hozzáférhető anyagát francia könyvtárakból és levéltárakból. Világosan, sok adattal fejt ki, hogy az egyházi index tekintélye hogyan erősödött a közömbös Franciaországban, ahol a gallikanizmus még a papság egységét is megbontotta. Ebben a munkában Louis Veuillot-nak és Baillés-nek volt a legnagyobb szerepe. Nézeteiket, küzdelmeiket rokonszenvvel ismerteti a szerző, akinek szilárd meggyőződése lépten-nyomon elárulja magát. **F. S.**